

tintas funcións atendendo ás capacidades de cada quen ou se se deseñou un programa de formación que contemplase dalgunha maneira, tratando de equilibrar as carencias formativas que todos tiñan, cada un no seu eido para tratar de compensar e igualar.

C.A.

Inicialmente integrouse o persoal de xeito desigual, basicamente porque xa estaba instalado territorialmente e teño que lle dicir que non se puido atender a distintas habilidades. Cando se foi formando o Consorcio, basicamente a tarefa principal era atender a grande demanda de formación que había. Por tanto, fundamentalmente o perfil do técnico en normalización lingüística ata o ano 1992 é o dun mestre de lingua. É a partir deste ano cando existen xa programas de formación continuada no seo do Consorcio, a través dos cales intentamos operar un réxime e un perfil de técnico que sexa máis polivalente e que poida por tanto atender ademais de á formación, fundamentalmente ó problema que comporta a difusión do uso social, é dicir, á dinamización, vender un cambio de hábito dentro dunha organización no uso da lingua. Isto faise agora, desde o ano 92 e fundamentalmente desde o 94, que é cando se completa realmente todo o mapa do Consorcio e cando se medra ata as cifras de técnicos que lles indicaba.

Á pregunta anterior sobre o tema dos orzamentos, sobre o tipo de relación laboral que existía, quería engadir o seguinte. O Consorcio é unha entidade, neste sentido, considerada como maior de 500 traballadores porque ó longo do ano podemos estar perfectamente ata as cifras de 700. Nese sentido o Consorcio ten uns estatutos como norma xurídica, un regulamento interno, pero tamén un convenio colectivo que non se aparta en absoluto do mesmo convenio colectivo que ten o persoal laboral da Administración Autonómica. Seguimos praticamente en todos os seus aspectos ese mesmo convenio do persoal laboral da Administración Autonómica con lixeiras diferencias que poden vir derivadas da organización do horario laboral. Porque aquí non estamos falando duns centros de traballo que teñan durante a súa xornada laboral que estar nunha atención ó público nos horarios normais de oficina, senón que estamos falando en moitas ocasións de horarios moi dispersos e é aí onde están as lixeiras adaptacións do convenio. Estamos falando de técnicos de normalización que poden traballar fundamentalmente sobre as 8 da tarde e as 10 da noite. Hai moitos casos nos que os cursos de catalán realizanse a estas horas, e tamén de moitos dinamizadores lingüísticos que para pechar tratos e operacións con tipos de organizacións non empresariais senón asociativas e deportivas fundamentalmente, que é o que máis temos, as súas horas de traballo están nesta franxa horaria. Entón isto é o que adapta bastante o convenio.

OS SERVICIOS LINGÜÍSTICOS E A SÚA COORDINACIÓN: A FIGURA DO CONSORCIO

Xesús M. Costas Abreu
Concello de Vigo

Marco legal: oficialidade e normalización.

- institucións públicas con responsabilidade na materia.
- sobre os servicios existentes.
- a figura do consorcio: cooperación entre institucións e servicios.

Anexo I:

Oficialidade lingüística e deber de coñecemento:

Os requisitos idiomáticos na selección do persoal e na provisión de postos de traballo nas administracións públicas. Xurisprudencia do Tribunal Constitucional e do Supremo.

Anexo II:

O marco xurídico do uso dos idiomas oficiais na Administración de xustiza.

O Tribunal Constitucional (T.C.).

A Lei orgánica e de harmonización do proceso autonómico, LOHAPA, a sentenza 76/1983 do T.C. e a Lei do proceso autonómico.

As leis de normalización lingüística vasca, catalana e galega de 1983 e as Sentencias 82, 83/ e 84/1986 do T.C.

O art. 34 da Lei da función pública catalana e a sentenza 46/1991 do TC.

O Tribunal Supremo (T.S.).

Primeira etapa: negación.

Segunda etapa: mérito xeral e esixibilidade excepcional.

Terceira etapa: esixibilidade xeral proporcionada.

Consideracións finais.

Marco legal: oficialidade e normalización

O tratamento xurídico, político... das linguas, da diversidade lingüística, ten unha estreita conexión con outras manifestacións do pluralismo e relaciónnase tamén coa estrutura de poder *inter* e *intra* comunitario nun determinado ámbito social e territorial, e coa súa dinámica.

Neste sentido, a formalización normativa destas cuestións reflicte as contradiccións que están na súa base; as leis en xeral, e a lexislación relativa ó réxime lingüístico, son susceptibles de diversas "lecturas" e análises como veremos: como normas ou leis "placebo", como leis "panca", como leis "gruyère"....

Para o que agora nos interesa, optaremos por partir de dúas hipóteses de traballo complementarias, unha evidente, que as leis son condicións necesarias pero non suficientes para lograr obxectivos sociais (obviamente cando un comparte as súas finalidades transformadoras), e a segunda, que os obxectivos perseguidos e consagrados legalmente (alomenos nunha parte

significativa) só se logran cando as institucións e os sectores sociais interesados “actúan” para encher de contidos as súas previsións.

Para isto, é preciso ter en conta o contexto e a estrutura de oportunidade política en cada momento e situación concretos, pero tamén en xeral.

Con esta introducción pretendemos explicar o carácter formal, pero non formalista (espero) desta exposición que, inevitablemente ou non, xira arredor de normas e institucións, de pezas do ordenamento xurídico no tocante ó/s réxime/s ou estatuto/s lingüísticos.

Se cadra, convén comezar lembrando que historicamente, e ata datas ben recentes (por vividas) para nós, as regulacións lingüísticas eran exclusivamente “estatais” (nun senso estricto) e na maior parte dos casos, no modelo histórico no que nos tocou desenvolvernos, sobre a base do paradigma europeo do estado homoxéneo ou, se se prefire, da nación única estatalmente creada e sostida.

As liñas evolutivas actuais semellan apuntar importantes cambios, que podemos esquematizar en:

- A aceptación xeneralizada da inexistencia de linguas superiores ou mellores, e da aptitude de calquera lingua para calquera función necesaria ou posible a partir da clarificación, só neste século, por parte da lingüística deste extremo.
- A, cada vez, maior importancia das decisións e regulacións, sobre réximes e estatutos lingüísticos, procedentes de instancias internacionais, supranacionais e rexionais ou territoriais, fronte e coa creba conseguinte do monopolio estatal anterior.
- O anterior (crise da idea “absoluta” de soberanía e das súas derivacións en canto a fronteiras, monopolio lexislativo...) ten unha relación directa coa comunmente chamada “globalización” económica, que ten, pola súa vez, unha manifesta correlación cultural e está a xerar novos protoestatutos de linguas internacionais ou interlinguas nestes ámbitos.

Nos seus aspectos más positivos e esperanzadores, ben podemos concluír que se vai admitindo con normalidade a evidencia (antes negada) da non correspondencia habitual, cuantitativa e cualitativa, entre lingua e estado, e a afirmación, por diversas vías, dun novo estándar de mínimos democráticos bifronte: o dereito humano, individual e colectivo (necessariamente neste caso) ó uso (non restrinxido) da lingua propia (con diversas denominacións) e a incompatibilidade da represión lingüística cos principios democráticos.

A forzosa simplificación que supón intentar enunciar unha evolución xeral, debe complementarse con outras variables que nos permitan a súa modulación nos diferentes casos de concretas comunidades lingüísticas e ámbitos estatais. Xunto coa tradición histórica e a cultura política dominante en cada situación, o número de usuarios dunha lingua e particularmente o grao de concentración e o nivel de homoxeneidade dos falantes, a súa asociación con bases culturais, económicas... e niveis de autoorganización máis ou menos “sólidos”, o feito de compartiren, ou non, lingua e cultura con outros estados ou comunidades veciñas, etcétera, son datos e elementos importantes, máis alá do contexto xeral que intentamos expoñer.

A partir destes elementos, adóitanse establecer e manexar diversas tipoloxías de réximes lingüísticos que determinan as grandes liñas das políticas lingüísticas.

Nunha análise externa da cuestión adoitan diferenciarse os estados cunha tradición histórica de tolerancia cultural, dos “xacobinos” unificadores; os de base mononacional e os de poboación plurinacional; e en canto ás regulacións os que se desenvolven con decisións implícitas dos que operan con cláusulas xerais flexibles e dos que optan por regulacións extensas e detalladas.

Unha análise interna da cuestión -e deixando á parte os estados que manteñen o paradigma tradicional (negación, ocultación ou minimización) e os pequenos estados con poboación lingüisticamente homoxénea- distínguese tres grandes modelos:

- Os que teñen minorías lingüísticas sen protección formal, pero con tolerancia de usos e apoios a iniciativas privadas.

- Os que teñen minorías lingüísticas recoñecidas con certo tipo de protección, internacional ou interna, sen chegar ó recoñecemento como lingua estatal.
- Os que recoñecen varias linguas como oficiais, cunha distinción notable segundo a oficialidade se articule sobre criterios de territorialidade ou de personalidade.

En todo caso estas taxonomías non deben facernos esquecer que as situacións intermedias, mixtas e dinámicas son más a regra que a excepción, e así sucede no caso español e no galego, nos que imos movernos.

Unha síntese apertada das cláusulas reguladoras no ordenamento xurídico español, a partir do art. 3 da Constitución, permítenos sinalar as seguintes:

- Oficialidade do “castelán” no estado (en todo o seu territorio).
- Deber de coñecemento do castelán.
- Carácter oficial (“tamén”) das demais linguas españolas no territorio das respectivas comunidades, con remisión ós seus estatutos.
- Respeto e protección especial das diversas “modalidades lingüísticas” de España. Estas previsións constitucionais complétanse con outros elementos:
  - Príncipios de igualdade e non discriminación (art. 14, en relación co 9.2,...) respecto do pluralismo lingüístico nos medios de comunicación social “públicos” (art. 20.3.).
  - Competencia autonómica no “ensino da lingua da comunidade” (art. 148.1.17).

O primeiro elemento que cómpre salientar pola súa relevancia política, e tamén xurídica, é a radical novidade histórica desta regulación na historia constitucional e política do estado español. Con só o infelizmente breve precedente da II República, esta regulación supón un fito histórico, un innegable avance que obriga a xestionar o cambio que introduce ou posibilita.

Isto non obstante, non podemos por menos que deixar constancia dos tres elementos de desequilibrio que permanecen, un fáctico derivado das inercias da situación anterior de absoluta preeminencia do castelán (pola proscrición das demais linguas) e dous xurídicos, o territorial polo cal o castelán é oficial en todo o estado (nunhas áreas territoriais en réxime de exclusividade e noutras en dobre oficialidade con linguas propias) e as demais linguas só no territorio da C.A., e o relativo ó deber de coñecemento, alomenos xeral, establecido só para o castelán no texto constitucional, (conforme ó exposto por algúns constitucionalistas, a extensión do deber para as linguas propias só cabería nos estatutos -leis orgánicas- pola remisión do art. 3.2. CE; como sabemos, por experiencia, o Tribunal Constitucional non a admitiu na nosa Lei de normalización).

O reenvío recepticio que a Constitución leva a cabo ós estatutos de autonomía, fai destes un segundo elemento relevante integrante do bloque de constitucionalidade nesta materia que, tamén con obrigada brevidade, deu lugar ó seguinte cadre:

- Estatutos que estableceron un réxime de oficialidade, ou protección de primeiro grao, para as linguas propias: Euskadi, Cataluña, Galicia e as Illas Baleares.
- Estatutos que tamén optaron pola oficialidade pero cun criterio engadido de “zonificación” (a oficialidade modúlase por áreas castelán-falantes ou falantes da lingua propia...). Son, con diferencias entre eles, os casos valenciano e navarro.
- Estatutos que reproducen a fórmula de protección xeral, ou de segundo grao (sen oficialización), do art. 3.3. da Constitución. Nuns casos a protección é innominada e noutras referida a determinada lingua; no primeiro caso están Andalucía, Aragón e Melilla, no segundo Asturias con referencia ó bable (e tamén Cataluña no tocante ó aranés).

Os distintos estatutos, e sobre todo os que optaron pola oficialidade das súas linguas, inclúen diversas cláusulas reguladoras adicionais (con notables diferencias entre eles) en canto á formulación dos dereitos de coñecemento e uso, da consideración da lingua como “propia”, das autoridades científico-técnicas consultoras, da comunidade lingüística con

outras comunidades... e da consideración do coñecemento do idioma na selección do persoal e na provisión de postos de traballo nas funcións públicas, entre outras e con perfís diferenciados.

En todo caso, tal vez o máis interesante sexa a inclusión dun mandato (e xa que logo a atribución ás institucións da C.A. dunha función) normalizador, dirixido a facer real a oficialidade recoñecida na vida pública e social da comunidade, é dicir, a asegurar o coñecemento da lingua propia, garantir o seu uso normal, crear condicións igualitarias efectivas e potenciar a utilización do idioma en tódolos ámbitos.

É este mandato o que habilita, e vincula, para levar a cabo unha planificación e desenvolver unha política lingüística que encha de contido as previsións normativas, o que implica a xestión do cambio en verbo da situación anterior.

No exercicio da súa función de intérprete da constitución e consecuentemente do control da constitucionalidade das leis, resolución de conflictos de competencia..., o Tribunal Constitucional, por medio das súas sentencias, ten definido e perfilado moitos dos aspectos do novo réxime lingüístico xeral en cuestións clave. Moitas delas mesturan cuestións relativas á distribución de competencias entre o estado (central) e as comunidades autónomas, pero outras céntranse directamente en aspectos centrais das regulacións lingüísticas, no relativo ó ensino de e na lingua propia, na selección do persoal da función pública e na cobertura de postos de traballo, na interpretación dos principios de igualdade e non discriminación por razón da lingua....

En xeral, cremos non equivocarnos se apreciamos unha notable evolución nos pronunciamentos do TC, desde posicións iniciais fortemente restrictivas a outras ben más abertas, o primeiro grande punto de inflexión foron precisamente as tres sentencias simultáneas e complementarias, sobre as leis de normalización catalana, vasca e galega, e outras sentencias posteriores teñen desbotado algunas das interpretacións más limitativas contidas neste triple pronunciamento.

O contraste entre os criterios do T.C. e os sostidos polo Tribunal Supremo nos mesmos asuntos resulta sumamente ilustrativo das diferencias, as indefinicións, as contradiccións... e o carácter aberto e dinámico da materia da que estamos a tratar e, en moi boa medida, que se está a elaborar con todos estes elementos en xogo.

O concepto de oficialidade non está baleiro de contido no dereito interno (en relación coas linguas propias) como pode verificarse coa xurisprudencia en sentencias como a do Tribunal Constitucional 27/1997, do 25 de febreiro, na que se di que "só as linguas cooficiais... (son) ... vehículo dos procedementos administrativos" para desestimar a pretensión dun partido político asturiano de presentar documentación electoral en bable (cun voto particular discrepante ben máis flexible), o feito da non oficialización doutros idiomas no Estatuto de Autonomía asturiano ten así consecuencias claras.

A sentencia do T.C. 45/1996, do 25 de marzo, pola contra, revélanos as consecuencias flexibilizadoras da oficialidade como consecuencia da integración e das características (primacía e efecto directo) do dereito comunitario europeo. Versa sobre a utilización como medios de proba de documentos en alemán sen traducir nun procedemento sobre pensión de invalidez, como consecuencia do disposto nun Regulamento comunitario (o 1408/71 do 14 de xuño sobre a seguridade social dos traballadores emigrantes) en relación co previsto na Lei de axuizamento civil (traducción obligada).

Sobre a evolución xurisprudencial no tocante á esixencia do coñecemento da lingua propia no acceso á función pública incluímos un anexo final neste texto (I), e outro (II) sobre a regulación do uso dos idiomas oficiais na Administración de xustiza.

No que respecta á lexislación estatal (nos ámbitos sectoriais da súa competencia), a evolución, e as contradiccións, son tamén notables.

A preocupación inicial polo ámbito educativo, o "releo" e o intento restrictivo-involutivo que supuxeron a LOHAPA e a chamada "pequena LOHAPA" (polo demais común a moitos proxectos desa época: Poder xudicial, Administración local... en tódolos cales calquera escrito nunha lingua propia e cooficial non tiña validez sen ir acompañado da traducción ó castelán), o intento de racionalización que significa a Lei 30/1992 para as Administracións estatais e as últimas normas sobre a publicación de normas estatais nas demais linguas, poderían figurar como fitos neste proceso de apertura lenta, progresiva e inacabada das inercias da situación anterior ás consecuencias necesarias do novo réxime.

Malia que a lingua non é un título competencial (sectorial) e a regulación dos seus usos debe facerse, en teoría, nas normas sectoriais reguladoras de cada ámbito competencial, o certo é que se foi asentando o criterio de que cada C.A. con lingua propia "vela" polo seu idioma, mentres que o "estado" centra o seu labor na defensa e "protección" do castelán.

A promulgación das leis de normalización lingüística (e a doutrina do TC respecto delas) foi afirmando este xeito de actuar.

No que respecta ás leis de normalización, a secuencia é coñecida:

- primeiro apróbanse as tres primeiras en 1983 (catalana, vasca e galega) sobre as cales se pronuncia o TC en 1986, como consecuencia dos recursos do goberno central.
- unha segunda serie veu constituída polas leis valenciana, balear e navarra (esta última é a única que non inclúe a "función normalizadora", o que tampoco ocorre na recente lei do bable -que non é de normalización, senón de protección- que abrangue tamén, breve e diferidamente, ó galego-astur).
- a primeira das leis "de segunda xeración" é a lei de política lingüística catalana, que substitúe á anterior, logo da súa avaliación, e supón notables cambios de técnica normativa, nos seus graos de vinculación e introducción de novos instrumentos de intervención (cotas, sancións, concertos...).

Centrándonos xa no caso galego, temos que citar as seguintes normas ou grupos normativos:

Temos en primeiro lugar, loxicamente, a Lei de normalización lingüística (L. 3/83, afectada no seu art. 1.2. pola sentencia do TC de 1986) e xunto con ela dúas leis troncais curtas dedicadas integralmente ó réxime lingüístico:

A L. 5/88 do uso do galego polas entidades locais, unha lei reactiva, clarificadora e cun serio "déficit de aplicación", que regula usos mínimos obrigados na escrita da lingua propia e oficial.

A L. 8/92 que modifica o artigo 33 da Lei da función pública, establecendo a necesidade de acreditar o coñecemento do galego para o acceso á función pública de Galicia co fin de garantir os dereitos lingüísticos da cidadanía. Trátase dunha lei monográfica que se inserta, como reforma ou modificación, noutra medial. É ben interesante nesta lei que se funda, expresamente na súa exposición de motivos, nunha sentencia do T.C. (a relativa á Lei da función pública catalana).

E por certo que o art. 12.13 da Lei 4/88 da función pública de Galicia establece que lle corresponde ó Consello da Xunta de Galicia: "aprobar o plan de normalización lingüística da Administración pública da Comunidade Autónoma", mandato inédito e de grande importancia para o que logo diremos.

Un segundo grupo sería o das "leis incidentais positivas", aquelas que regulan determinados sectores competenciais, institucións... e conteñen mencións relativas ó réxime lingüístico.

A L. 4/83 (artigos 2.6.c., 7, 10 e 11) do recoñecemento da galeguidade, trata da cuestión do galego exterior (nas comunidades emigrantes), o cal se complementa coa previsión da LNL en relación coas franxas galego falantes astur leonesas (no caso asturiano é preciso ter conta da lei do bable).

A L. 3/83 (art. 6.9.) do Consello da Cultura Galega regula este órgano estatutario con funcións consultivas e de iniciativa. Outras leis organizativas ou institucionais relevantes son a L. 4/87 (art. 3.5., modificada sen cambios significativos) que crea e regula a Escola Galega de Administración Pública, atribuíndolle funcións normalizadoras no ámbito interno da administración (formación do persoal, establecemento e difusión da linguaxe administrativa galega); a L. 3/92 sobre as policías locais (art. 24.1.) que regula os requisitos lingüísticos na selección deste persoal (o que non se viu acompañado, en materia de reciclaxe e formación, na Lei de creación da Academia Galega de Seguridade, constituída á marxe da EGAP), e a L. 5/97 (artigos 7, 50.B., 240, 245 e 252.d.) da Administración local de Galicia (que basicamente reitera preceptos previxentes, sen innovacións nin avances).

Outra norma institucional significativa é a L. 9/84 da compañía de Radio Televisión de Galicia (art. 16.a. e d.) que enumera criterios de uso lingüístico entre os principios rectores da programación.

Tamén son institucionais as Leis 11/89 (artigo 2.5.) e 14/89 (artigos 1.1. e 8.9.) que regulan respectivamente os sistemas universitario e bibliotecario de Galicia, do mesmo xeito que a L. 9/92 (arts. 2.c. e 3.c) de educación de adultos, as tres centradas no ámbito educativo e cultural, tamén tratado (igual cós medios de comunicación) no articulado na Lei de normalización lingüística en cadanxeu título.

Outras leis incidentais son a L. 3/97 da familia, infancia e adolescencia (art. 8.g.) que aínda que ten unha temática civilista se funda en títulos competenciais de servicios sociais e recolle dereitos lingüísticos.

A L. 3/96 dos camiños de Santiago recolle no seu art. 27.3. criterios de toponimia e sinalización (o que curiosamente non se fai na, se cadría ben máis importante, para estes efectos, lexislación de estradas) por outra parte non demasiado correctos ó noso ver.

E por último, dúas Leis, a L. 12/84 do Estatuto galego do consumidor e o usuario (art. 23) e a L. 8/88 (art. 2.1.) de investigación científica e técnica tratan de asuntos certamente importantes para a cuestión que estudiamos. Ocorre que a mención da primeira é, por dicilo caritativamente, “pobre” para ter unha utilidade real na normalización no ámbito comercial e a segunda foi derogada e substituída por outra Lei que eliminou a previsión normalizadora que vimos de salientar.

Ó fio e en contraste co anterior grupo de Leis do Parlamento galego, consideramos fundamental falar das leis “omisivas”, aquelas que regulan sectores clave para a normalización do noso idioma e nas que nada se di sobre a cuestión.

Sen pretensions de exhaustividade e amais do xa indicado (retroceso en investigación, elusión en estradas, formación de policías, bombeiros e protección civil...) chaman a atención as omisións en todo o relativo á chamada tradicionalmente “Administración corporativa”: cámaras agrarias e de comercio, colexios profesionais, confrarías de pescadores... campos nos que existen bastantes leis que supoñen ocasións desaproveitadas para incidir nas prácticas lingüísticas destas corporacións, que se sitúan a cabalo dos ámbitos institucionais e sociais.

Igualmente é de salientar, ó noso ver, que nas diversas leis de caixas de aforros non se introducirán normas de impulso para a normalización no sistema financeiro e, desde logo, a práctica ensínanos cada día que é necesario regular os usos lingüísticos da administración “paralela” (organismos, entidades e empresas dependentes ou con participación da Administración) e nos servicios e obras públicas desenvolvidos en réxime de administración “indirecta”, por medio de contratos con empresas privadas.

Non remata aquí o capítulo de omisións significativas, as leis sectoriais do deporte, turismo... tampouco nos din nada nesta materia e o que persoalmente teño por máis significativo é o relativo á estatística. Existen, regulados por lei, un organismo e un plan estatístico para Galicia, parece comunmente admitido que a racionalidade e a eficacia dunha política e dun proceso de normalización lingüística dependen de partir de datos fiables e de avaliar resultados sobre datos fiables, pois o sistema estatístico creado e regulado no noso país repara nesta evidencia.

Por razóns de extensión deste traballo imos tratar, ou só apuntar moi esquematicamente, nun só apartado, outras normas (nos máis dos casos sen rango legal) definitorias tamén do réxime lingüístico e da política lingüística no noso país.

A título de mera mención é necesaria unha referencia ás leis orzamentarias anuais en canto ás dotacións para servicios e programas específicos ou directamente relacionados coa normalización lingüística.

As normas procedentes ou relacionadas coa Consellería de Educación destacan polo seu número, pero tamén pola importancia da transmisión e a aprendizaxe da nosa lingua propia no sistema educativo formal, por se tratar do único departamento do goberno galego onde se desenvolveu regulamentariamente a L.N.L. establecendo o galego como lingua (interna e externa) da “Administración educativa”, pola regulamentación dos programas e contidos dos diversos niveis do ensino non universitario referidos á lingua e cultura galega (e ó seu réxime de “exencións”) e tamén polo que toca á situación nela da Dirección Xeral de Política Lingüística e á creación e regulación dos “equipos de N.L.” nos centros educativos e dos seus órganos de apoio.

En relación coa cuestión xa apuntada da autoridade técnico-científica asesora prevista na L.N.L., só cabe mencionar o D. 173/82 sobre as normas ortográficas e morfolóxicas e as actualizacións nel previstas.

Un bo número de normas regulamentarias refírense á toponimia (tamén en desenvolvemento das previsions da L.N.L.): creación e regulación da Comisión de Toponimia, do seu funcionamento, normas que van aprobando os resultados dos seus lentes traballos; con incidencia do previsto na Lei da Administración local de Galicia (arts. 48 ó 50) e, recentemente, da Lei estatal 2/1998 que regulariza a absurda situación dos nomes das dúas provincias diferentes ós das cidades que lles dan nome. Bótase en falta nesta cuestión unha normativa que vincule especificamente ós notarios e a tódolos rexistros públicos, cartografías... para evitar que a súa ignorancia e o seu incumplimento, inescusables, da lexislación prosiga cos efectos deturpadores coñecidos.

Por último, cómpre alomenos citar dous grupos de normas e actos administrativos xerais como son as convocatorias e convenios. As primeiras na dobre vertente de convocatorias de selección de persoal, provisión de postos de traballo, cursos e concursos por unha banda e de axudas ou “medidas de fomento” pola outra, e os segundos como mecanismos de colaboración con entidades privadas, órganos doutras administracións, institucións especializadas, etcétera.

Poderíamos engadir, para rematar, actos administrativos de dirección xerárquica como as circulares e normas de ámbito territorial reducido como os regulamentos locais que malia que poden ser instrumentos útiles, non definen o marco xeral do réxime lingüístico.

Como exemplo, podemos mencionar que a Secretaría Xeral da Consellería de Sanidade e Servicios Sociais dictou unha circular (a 5/97 do 20 de decembro de 1996) dirixida ás delegacións provinciais da Consellería e ás direccións provinciais do SERGAS sobre o “emprego do idioma galego nas comunicacións... no territorio da C.A.”, na que se recolle a práctica da utilización de impresos e outro material só en castelán e se establece a obligatoriedade do emprego da lingua galega en toda comunicación escrita, orixinal ou normalizada, “que causa efectos na Comunidade Autónoma de Galicia”.

Máis recentemente, o secretario xeral da Consellería de Pesca, Marisqueo e Acuicultura aprobou unha circular (o 10 de agosto de 1998) que “lembra” o emprego preferente do galego nos usos orais e escritos, de conformidade coa LNL e ordena que se lle dea traslado a todo o persoal da Consellería.

Institucións públicas con responsabilidade na materia

O que ata aquí vimos de expoñer dános pé para continuar coa outra cara do asunto. As normas configuran xunto coas institucións o sistema do ordenamento xurídico, os textos legais son elaborados, aprobados e aplicados (ou derogados e modificados) polas institucións e os cidadáns, pero fundamentalmente, claro está, por aquelas; de aí que sexa necesario examinar os seus perfís.

Do que expuxemos no epígrafe anterior dedúcese con claridade a importancia das decisións lexislativas, así como tamén a súa insuficiencia. Existen problemas de técnica lexislativa individuais (exceso de principios sen unha operatividade clara...) e sistemáticos (repeticións innecesarias, ocos ou baleiros de regulación, faltas de estabilidade por cambios acelerados...), pero quizais a falta de programación do desenvolvemento das leis ó tempo da súa xestación e a falta de avaliación periódica da súa aplicación e eficacia (por tanto de control efectivo da/s acción/s gobernamentais de xestión) sexan as notas máis significativas.

A experiencia práctica noutros países con “problemas” lingüísticos, nos cales cada certo tempo se revisan as normativas (pensem no Quebec ou en Bélgica) parece aboar actuacións como a recente avaliación-renovación da lexislación lingüística levada a cabo polo Parlamento catalán.

Outra opción, que xa suxerimos, é a das reformas parciais nas leis sectoriais para actuar nos ámbitos onde o proceso non avance (no noso caso, “mundos” como o económico e o dos medios de comunicación, así como as empresas e entidades dependentes das administracións públicas).

Por outra parte, cabería analizar a conveniencia dunha comisión parlamentaria específica que actuara como revulsivo da situación actual e marco dos amplos acordos necesarios nunha cuestión coma a que tratamos. Na actualidade a maioria das iniciativas parlamentarias relacionadas coa lingua tramítanse pola Comisión 4ª de Educación e Cultura.

Pero, en todo caso o maior problema non parece ser o marco legal onde os avances foron notables, considerados cunha certa perspectiva.

É no campo da aplicación das normas e da consecución dos obxectivos nelas explicitados onde parece que hai máis espacio para conseguir melloras significativas, dito finamente, xa que logo na esfera gobernamental (sen desbotar a consideración das cativezas e feblezas das iniciativas sociais).

Imos intentar debullar máis polo miúdo os diversos niveis gobernamentais ou executivos:

No plano consultivo existe o Consello da Cultura Galega con funcións informativas a pedimento da Xunta ou por propia iniciativa, e dentro del existe unha Ponencia de lingua. Tanto por razóns de falta de autonomía orzamentaria, persoal... como pola definición estatutaria e legal deste organismo non semella que poida cubrir a necesidade e o baleiro dun órgano asesor do goberno galego en materia de política lingüística, altamente tecnicificado ou amplamente participativo e cunha operatividade sostida.

No plano da formación do persoal temos por unha parte un organismo con misións específicas en relación cos funcionarios, a EGAP (e a AGS en relación coas policías e outros corpos). A formación que levan ofrecido é improvisada (sen programación) e puramente xeral (cursos de lingua e a penas de linguaxe administrativa), no seu

organigrama non existen departamentos especializados para desenvolver realmente estas funcións que ten legalmente atribuídas, e na súa práctica xeral nin sequera se estimula realmente o uso do galego nas actividades xerais.

Tampouco as universidades, por outra parte, están a cubrir o baleiro verbo dos técnicos de normalización lingüística e dunha formación superior especializada nas diversas materias necesarias para estes labores, ainda valorando os logros no uso administrativo (que non docente) do galego e o traballo do único instituto universitario especializado en cuestións lingüísticas (o ILG).

Por último no que son os cursos de galego (xerais ou más ou menos especializados) a falta de programación e dun órgano que coordine, xestione e avalie é unha eiva notoria que contrasta co que sucede noutras comunidades.

Outra cuestión digna de estudio sería a de cómo facer que os cursos de galego para todo tipo de funcionarios/as, amais de conferir “puntos”, supoñan un investimento efectivo e se vinculen ó uso práctico do noso idioma de traballo, é dicir, a da esixencia dos coñecementos adquiridos e da vinculación e retribución social dos cursos -uso efectivo dos recursos públicos empregados.

A falta de previsións no tocante ó Instituto Galego de Estatística e ós seus plans plurianuais e anuais de traballo e a inexistencia dun instituto ou centro estable de investigacións sociolingüísticas ven ser outra eiva notable, non se suple a ausencia de datos e estudios periódicos e seriados con encargos improvisados, por interesantes que sexan os traballos resultantes, e tampouco aquí estamos a falar de inventar nada, abonda con ver como se fan as cousas noutros lugares para resolver esta fonte de improvisacións. Non parece que un instituto de investigacións lingüísticas e literarias ou de humanidades vaia ser a solución a esta eiva.

Deixando á marxe sectores como o ensino xeral ou os medios de comunicación, merecedores dunha consideración específica, corresponden entrar na análise dos órganos políticos básicos ou centrais en materia de política lingüística en Galicia que desenvolven a función de dirección do proceso de normalización e aplicación da L.N.L.

A primeira constatación que temos que facer é a inexistencia dun plan (ou mesmo de plans sectoriais) de normalización lingüística que defina e ordene o proceso derivado da aplicación da, tantas veces amentada, L.N.L. Constatación que ten como única finalidade a de facer evidente a súa necesidade e urgencia para definir os papeis e as responsabilidades de cadaún.

A segunda constatación, no mesmo senso de incitar á reconsideración dunha situación que por reiteradamente analizada xa é un tópico, é a relativa á situación orgánica da Dirección Xeral de Política Lingüística no departamento de educación, o cal explica que sexa nesta Consellería só na que un desenvolvemento regulamentario da L.N.L. ordenou o proceso de galeguización e na que os avances cuantificables sexan maiores, pero explica tamén a falta de bases suficientes para poder ordenar e dirixir o proceso xeral noutros departamentos e entidades.

A estas alturas temos xa experiencia de cómo outros ámbitos ou programas foron situados baixo a dependencia directa da Presidencia da Xunta (turismo, deportes, comarcalización...) en forma de secretarías xerais cando se consideraron prioritarias ou interdepartamentais, o que coidamos que é/debe ser o caso.

O expediente seguido no caso de política lingüística para afrontar esta cuestión ten sido outro, o da creación dunha Comisión Coordinadora para a Normalización Lingüística (constituída en 1990 e modificada lixeiramente en 1994, ten publicado, que saibamos, catro informes, o último deles en 1994 precisamente).

Compónena, como sabemos, o presidente da Xunta e cinco conselleiros, co director xeral de P.L. como secretario, malia que na nova redacción do art. 3 admite outras incorporacións de máis conselleiros e “notables”, ten unhas funcións notablemente amplas que van ben máis alá que a

coordinación interdepartamental do goberno galego e carece de estructuras de apoio (os grupos de traballo previstos no art. 3 do D. 221/90 desaparecen no D. 304/94). No texto das súas normas reguladoras non hai previsión ningunha de plan xeral de actuación e non se asignan responsabilidades específicas en cada consellería.

En verbo da D.X.P.L. cábenos lembrar que foi primeiro a Subdirección xeral de ensino da lingua galega (D. 102/82), logo Dirección xeral de ensino da lingua galega (D. 47/83) e ó pouco (D. 151/83) D.X.P.L.

Na actualidade regúlase no D. 213/98 que menciona os seus tres órganos: unha Subdirección xeral de promoción e ensino e dous servicios, o de xestión e promoción lingüística e o do centro Ramón Piñeiro. Non hai servicios específicos ningúns para preparar o traballo do órgano interdepartamental ou para as relacións con outras institucións.

A súa administración periférica é a propia ("delegacións provinciais") da Consellería de Educación, a única atribución específica de funcións é a da Secretaría da delegación que supervisa (baixo a dirección do delegado) as funcións do Gabinete de normalización lingüística (provincial e sen regulación específica).

Tal vez o máis paradoxal desta situación é que a DXPL xestionou accións (basicamente convocatorias de axudas anuais) que serían propias doutras consellerías, por exemplo no ámbito comercial e empresarial, mentres a consellería competente e os organismos autónomos... que actúan neste ámbito prescinden completamente de criterios normalizadores nas súas accións (de maior entidade económica). Nembargantes, as Consellerías de Cultura, Xustiza e Interior, promoven as "súas" actuacións "normalizadoras" (basicamente axudas e cursos -sen grande coordinación coa EGAP, nin desta coa AGS-).

Creo, sen máis ánimo crítico que o de non eludir obviedades, que é preciso reordenar as competencias e atribucións e, cando menos, reconducir todo a un plan xeral de N.L. que lle confira racionalidade e coherencia ó conxunto das accións.

Unha última nota, referida ás actuacións puramente administrativas, é que mentres os servicios centrais das consellerías aínda seguen unha certa lóxica no uso do galego, no que respecta ós servicios periféricos e ás entidades autónomas ou empresariais, administración institucional e empresarial, cadaquén vai ó seu aire.

O panorama nas Administracións locais é equiparable ó da Administración periférica da Xunta. Hai de todo: entidades cun alto grao de normalización do galego, algunas refractarias ata o punto de manter pautas lingüísticas preconstitucionais e as más algo fan pero sen plan, criterios, nin lóxica definida.

Sobre os servicios existentes

Unha descripción dos servicios lingüísticos existentes no noso país obriga a ter en conta os organismos nos que actúan, a súa dotación e funcións, a análise das súas normas de creación e reguladoras e aconsellaría saber máis da súa dinámica e experiencias, cuestións que van máis alá das posibilidades deste traballo, polo que imos limitarnos a unha aproximación xeral.

Os dous primeiros servicios foron os do Diario Oficial de Galicia (obviamente, referímonos ó "Servicio de Traducción" da Consellería de Presidencia e Administración pública) e do Parlamento de Galicia (que forma parte do servicio de publicacións do lexislativo).

Trátase de dous servicios peculiares polas características dos entes nos que se sitúan, que fan que os seus labores se centren na traducción e corrección de textos, o que limita as posibles accións dinamizadoras, ó tempo que obrigan a desenvolver un labor terminolóxico difícilmente

compatible coas cargas de traballo permanentes (e coas limitacións derivadas de estaren integradas por lingüistas, sen apoios xurídicos e interdisciplinares internos).

Son en todo caso, e por lóxica, servicios estables, malia que só regulados nas relacións de postos de traballo destas institucións, e tamén neles os cambios de criterios (de micropolítica lingüística) teñen afectado ó seu funcionamento. Pénsese na decisión de abandonar o criterio da dobre columna no DOG, ou nos requisitos ás administracións anunciantes para que remitiesen os seus textos en castelán e galego (criterio recollido nunha Circular, do secretario xeral da Consellería, do 26 de setembro de 1995 que no seu apartado II a) di que "As consellerías ou organismos deben enviar tódolos textos en galego e castelán...". No punto b) establece, para os convenios colectivos, a prioridade de publicación dos remitidos nos dous idiomas oficiais).

Semella evidente que estes dous servicios (e mailos que eventualmente haxa nos boletíns provinciais) pola natureza do seu traballo deberían ter, nunha organización máis racional dos SSLL, un papel central (e formalmente recoñecido) na elaboración, simplificación e difusión da linguaxe xurídica e administrativa, cousa que de feito veñen facendo como poden, pero sen autoridade formal nin medios suficientes.

No ámbito xeral do ensino, existen servicios a dous niveis ben diferentes:

Os creados nas tres universidades galegas (con apoio da DXPL), regulados con certo detalle nos seus respectivos estatutos co carácter de servicios "de normalización" e non só de traducción-corrección, malia que as súas actividades dinamizadoras non teñen alcanzado de cheo ás dúas funcións universitarias clásicas da docencia e a investigación (alomenos non significativamente en canto a resultados).

Os equipos de normalización lingüística dos centros de educación xeral, previstos nos regulamentos orgánicos das escolas de educación infantil e colexios de educación primaria (D. 374/96, artigos 63 ó 68) e dos institutos de educación secundaria (D. 324/96, artigos 82 ó 87). A principal diferencia nas regulacións radica en que nos dous centros de educación secundaria participa o alumnado e o persoal non docente.

Non hai aquí unha atribución de funcións "tradutoras" e si, en cambio, un expreso mandato de planificación anual de actividades.

Ó feito, singular, de actuaren no seo dunha, a única, consellería na que existe unha norma xeral sobre o uso do galego como lingua oficial da súa administración, engádesele o de que contan cunhas certas estructuras de apoio formalizadas. Así se prevé na regulación dos Centros de Recursos, pola Orde do 30 de marzo de 1994 (que modifica a da súa creación do 28 de xaneiro de 1985 que non se ocupaba da cuestión), que define como función prioritaria destes centros a de colaborar no proceso de promoción do idioma galego. A resolución do 9-12-1996 engade a creación dunha "infraestructura comarcal de apoio" á promoción e ó ensino do galego.

Resulta difícil apuntar cómo inserir os numerosos "equipos" dos centros educativos nunha rede de servicios lingüísticos, pola súa peculiaridade, do mesmo xeito que o é non ter conta do seu potencial en relación coa extensa comunidade educativa e a súa grande cobertura territorial, sobre todo nos concellos pequenos e máis rurais.

Ben recentemente, en xuño de 1998, vén de crearse cadanxeo servizo, unipersonal, nos centros comarcais dependentes da Sociedade de Desenvolvemento Comarcal. Dada a súa novidade e a peculiaridade (orgánica e funcional) desta nova Administración periférica da Xunta é para nós un enigma saber dos eventuais resultados desta nova rede de servicios, sen regulación nin cobertura específica para as súas actividades.

No caso das entidades locais é onde se dan experiencias máis diversificadas, temos por unha parte as deputacións; naquelas nas que hai servicios vense limitados a labores de traducción

(boletíns oficiais e publicacións) e puramente internos e asistemáticos, o que contrasta coa natureza fundamentalmente intermediaria (entre estado e concellos) destas institucións que teñen como unha das súas funcións legais básicas a de colaboraren cos pequenos concellos nos labores para os que carezan de medios. Por outra parte os servicios existentes carecen do grao de institucionalización e estabilidade necesario.

Na actuación práctica dos servicios existentes nas deputacións, o de Ourense basicamente traduce e corrixe textos do Boletín Oficial da provincia (que se publica en galego, a diferencia dos outros tres nos que o castelán é maioritario), os outros funcionan nos departamentos de cultura, e maiormente no servicio de publicacións.

No caso dos concellos que participan dalgún xeito no proceso de N.L. poderíamos distinguir tres situacións diferentes:

- Os que sen ter formalmente servicio lingüístico teñen persoal con coñecementos e dedicación para elaborar e/ou revisar textos e adoptar iniciativas de normalización internas e de proxección pública nas funcións ordinarias.
- Os que teñen ou tiveron servicios de normalización ou traductor/a, só en tanto durou "a subvención da Xunta" (servicios "guadiana", sen continuidade nin sostibilidade).
- Os que aprobaron a súa ordenanza de normalización e crearon o seu servicio (para os cales as subvencións da comunidade teñen unha función de "reforzo"), limitados a algúns concellos grandes e algúns outros nos que existiu un grao de decisión política notable, non sempre constante.

O mapa municipal de Galicia é o que é, e é ben sabido que non poucos concellos non superarían un plan de viabilidade, polo cal a única opción posible para os más dos pequenos concellos é a da comarcalización dos servicios (combinada coa formación lingüística e a, inevitable, polivalencia do persoal e, nestes casos con toda evidencia, coa estreita colaboración cos equipos de normalización dos centros educativos da área).

Mutatis mutandis os labores consolidados (de normalización interna) dos servicios institucionalizados dun concello serían moi doadamente extensibles ós concellos limítrofes cunha clara economía de medios e asegurando a unificación de criterios.

Polo que toca ós servicios "guadiánicos" totalmente dependentes das convocatorias de axudas da Comunidade, unha análise de sostibilidade faise imprescindible así como tamén de resultados e compromisos de "non volta atrás".

Por outra parte, os xa ben numerosos funcionarios que participaron nos cursos de linguaxe administrativa para as Administracións locais (nos seus tres niveis, o último dos cales accredita como traductor administrativo) supoñen un investimento e unha base persoal que tiña que implicar un compromiso formal de utilización cotiá dos coñecementos adquiridos nos seus postos de traballo e unha rede de difusión dos avances na simplificación da linguaxe administrativa galega. Neste sentido, e ademais da necesidade de fixar a programación destes cursos, parece conveniente complementalos con outros más breves de actualización periódica.

Con tódalas limitacións (de persoal, orzamentos...) que os, áinda poucos, servicios municipais teñen, son os que máis desenvolveron experiencias de dinamización diferentes da mera concesión de subvencións, e con toda xustiza é preciso dicir que, en moitas ocasións, os impulsos procederon máis de persoas e grupos de traballadores ca dos responsables políticos na materia.

Os outros servicios lingüísticos públicos existentes en Galicia son os adscritos á Administración de xustiza (tamén con apoio da Xunta), no Tribunal Superior e nas Audiencias.

Configúranse como gabinetes de traducción e o seu marco funcional é un convenio (acto administrativo), o seu labor terminolóxico (e de loita con/contra a peculiar linguaxe xudicial) é

tan importante como escasa a súa institucionalización e capacidade de incidencia no seu ámbito de traballo, ata o punto de que poderíamos cualificalos como servicios "náufragos".

Existen tamén algúns servicios en empresas e agrupacións empresariais, en xeral con dependencia total de axudas públicas e sen estabilidade e vanse iniciando experiencias en corporacións profesionais que sería preciso potenciar e estudiar casuisticamente e polo miúdo. Con algo máis de estabilidade temos os SNL en dous dos sindicatos maioritarios.

En paralelo coa creación destes servicios como órganos institucionais, é preciso, cando menos, facer mención doutras experiencias asociativas de base que teñen suprido e complementado coas súas actividades carencias institucionais. Referímonos á AFNLG, COTENOL ou a Fundación Galicia-Empresa.

Se algo caracteriza pois ós servicios lingüísticos (en xeral unipersonais) que existen ou existiron en Galicia, amais dunha certa precariedade e/ou improvisación, son as notas de diversidade e illamento.

A diversidade, sempre e cando se parta duns mínimos para asegurar a operatividade e a calidad do traballo, non ten por que ser un factor negativo se permite e facilita que cada servicio atenda ás necesidades e ás funcións para as que foi creado, en contextos e ámbitos diferentes. É máis, a diversidade de experiencias que levamos xa acumuladas é un activo que non debemos infravalorar nunca.

O que si é un grave problema é o illamento entre servicios, co desaproveitamento de recursos que supón. A nosa convicción é a de que co que hai e completándoo pódese abrir unha nova etapa e conseguir un novo impulso, sempre e cando os recursos e servicios existentes se ordenen (conforme a un plan) e se articulen nunha rede cos apoios e colaboracións necesarios.

A figura do consorcio: cooperación entre institucións e servicios

A regulación xeral actual dos consorcios é a contida no artigo 7 da Lei 30/1992 de réxime xurídico das Administracións públicas, que os contempla como entes instrumentais para xestionar os contidos dos convenios ou acordos entre administracións.

Como notas de interese desta regulación temos que son entidades públicas con personalidade xurídica de seu, e que se rexen polos seus estatutos definitórios dos seus fins, organización e réxime económico.

Canto á organización, nos órganos decisórios participan as entidades consorciadas, nas proporcións establecidas nos citados estatutos; en tanto á forma de xestión dos servicios atribuídos, poden utilizar calquera das previstas na lexislación (isto é, poden crear órganos propios, contratar traballo, asinar convenios...).

Conceptualmente pois, son entidades de segundo grao (constituídas por outras institucións preexistentes que acordan crealas para fins determinados) e mixtas, por agruparen entidades públicas de diversa natureza (por exemplo Xunta, corporacións locais, universidades, colexios oficiais...) e mesmo estaren abertas á participación de entidades privadas sen ánimo de lucro.

A súa utilidade básica é a de ser un instrumento de traballo para actividades singulares (non poden ter fins xerais ou indeterminados) e para prestar servicios e desenvolver actuacións en asuntos nos que se dean situacións de titularidades compartidas ou competencias concorrentes. Neste sentido poden ser unha ferramenta mellor de cooperación efectiva ca unha diversidade de convenios, varios e illados entre eles, entre as diversas entidades implicadas.

Aínda que a distinción é máis ben teórica, a "cooperación", como técnica relacional, implica un *plus* respecto á coordinación ou á colaboración entre diversos entes, o da actuación común conxunta ou unificada.

Na coordinación cada ente ou axente desenvolve o seu labor, procurando harmonizalo ou non interferir no dos demais entes con funcións na materia.

A colaboración suporía unha actividade conxunta no plano material e en cuestiós concretas ou puntuais.

A cooperación conleva a actuación conxunta global e sistemática no ámbito no que se dea, referida tanto ós obxectivos como ós medios. Canto ás posibles formas e mecanismos de cooperación, temos:

- A planificación conxunta de actividades e a súa conseguinte ordenación vinculante.
- Os convenios, con definición de obxectivos, funcións, dereitos e obrigas de cada parte.
- A creación de organizacións específicas, entes instrumentais, con ou sen personalidade xurídica de seu e con facultades e funcións, más ou menos amplas, segundo as normas de creación o establezan.

A lóxica, conveniencia ou necesidade do consorcio, no caso do que nos ocupamos, podería explicarse do seguinte xeito:

Existen diversas institucións con responsabilidade (de diferente nivel e ámbito) e diferentes servicios con tarefas en materia de normalización, do *corpus* e o *status*, da nosa lingua.

Ocorre ademais que os graos de coordinación, colaboración e eficacia destas entidades e servicios administrativos na consecución dos obxectivos fixados poden considerarse insuficientes, ata o momento.

Para conferirlle unidade e coherencia a este panorama organizativo parece necesario articular un esquema de funcionamento diferente, en termos de distribución do traballo e actuación conforme a criterios comúns.

En principio isto require acordos concretos entre as partes implicadas e, se se quere estable: institucionalizalo, coa creación dun ente instrumental que personifique tales acordos e o seu desenvolvemento efectivo.

Ó se tratar de administracións de diferente natureza, a figura do consorcio é a máis axeitada tecnicamente, como sinalamos.

Os consorcios teñen unha tradición, e previsións normativas específicas, en determinados campos do derecho e a acción administrativa como son o forestal, augas ou urbanismo... e especificamente no nivel institucional local (na Lei de Administración local de Galicia, artigos 149 ó 152, 195.f., 297.3. e 305; na Lei reguladora das bases de réxime local, artigos 57 e 87; TRRL arts. 69 e 110; RSCL arts. 37 ó 40) onde teñen a triple consideración de entes locais, forma de colaboración interadministrativa e modo de prestación de servicios.

Como exemplos prácticos de consorcios que veñen funcionando no noso país, podemos citar o da Zona Franca de Vigo ou o, ben máis recente, da cidade de Santiago, ámbolos dous teñen relación con determinados beneficios fiscais. Como exemplo de derecho comparado aplicable ó campo do que tratamos temos o "Consorci" para a normalización lingüística en Cataluña, desde hai xa uns cincos anos.

O *Consorci per a la Normalització Lingüística* de Cataluña comezou a súa andaina cos acordos do Consello Executivo do 15 e o 19 de maio de 1987. Os seus Estatutos foron aprobados o 3 e o 11 de outubro de 1988. O seu regulamento interno foi aprobado o ano seguinte.

Funciona en dous niveis, o xeral cos seus órganos de goberno para toda a C.A. (pleno, consello de administración, presidente e vicepresidentes e xerente) e o territorial mediante Centros de N.L. (cun director e un consello á súa fronte) e servicios locais de catalán.

Possiblemente caben outras alternativas igualmente útiles para articular os servicios lingüísticos, exercer efectivamente a función normalizadora e planificar o proceso de N.L., facer o seu seguimento e avaliar resultados, pero na nosa opinión a opción do consorcio debe ser seriamente considerada e, na medida dos nosos medios, como cidadáns e como axentes, podemos e debemos impulsala.

A propia proposta do Consorcio debería servirnos para avaliar o levado a cabo ata agora, compartir experiencias e iniciar un traballo conxunto, porque un consorcio é, como expuxemos, unha articulación de vontades e de medios, institucionais e persoais e debe ser un "traxe a medida", flexible, realista e ambicioso, non unha casca destinada a xerar rutinas ou novas frustracións.

Tamén parece necesario afirmar, de entrada, o papel director que ten que ter o Goberno galego, sexa cal sexa e coa única condición de tomarse en serio o labor de normalización do noso idioma, conforme ó establecido na lexislación vixente que nos vincula a todos.

A apertura ás iniciativas dos diversos niveis institucionais e ás sociais, a plena cobertura territorial e sectorial e a operatividade deben ser, xunto coa interdisciplinariedade, as outras notas caracterizadoras do organismo que propoñemos.

Paralelamente quixería dicir para rematar que a N.L. debe asociarse a "valores engadidos" de imaxe, simplificación de linguaxes escuras, participación cívica, autoestima, eliminación de discriminacións na linguaxe, mellora técnica no traballo (sexa administrativo, docente...) e en último termo, de melloras cualitativas na atención e servicio á cidadanía no caso dos servicios públicos.

Coloquio

A figura xurídica do consorcio: definición e posibles alternativas de cara á coordinación dos SNL/SL.

Xesús Costas Abreu

Manuel Bermúdez

En previsión do que ti falabas das leis restrictivas de ámbitos nas que nos se facía referencia a ningún tipo de regulación de uso do idioma, ¿non sería conveniente que nas próximas leis de normalización lingüística, se se renova a que temos, se pasase de ser unha lei moi xeral, a ser unha lei destas novas que ti dis que se esta implantando agora, de 30-40 páxinas, onde se regule ata o último caso, ou na medida do posible, o maior número de casos ou os más graves, como é o caso das comunicacións por estradas, casos que unha lei tan ampla e xeral como a Lei de normalización lingüística non contempla na actualidade pero que hai que deixar á libre disposición do lexislador cando despois crea unhas leis más restrinxidas polo seu ámbito? ¿Non será mellor nesas leis troncais que ti dicías, clarear xa certos usos do idioma áinda que despois o lexislador poida afondar sobre eles en ámbitos más restrinxidos?

Xesús Costas Abreu

Ben, é unha discusión que eu lancei e á que paga a pena darlle unhas cantas voltas. Eu creo que na Lei de normalización está iso, alí di claramente que pasa cos topónimos, que a súa forma oficial é a galega, pero o problema que existe aí é a lentitude da Comisión de Toponimia, e tampouco é atribuíble a eles, senón a que non se programou o traballo. Se cadra, fáltalle un

segundo parágrafo que diga que toda sinalización, necesariamente, ten que aterse a iso, nada más. Agora ponte noutro caso, volvamos á realidade máis crúa, pensa no enxeñeiro que fai o proxecto dunha estrada, ou do arranxo dunha estrada, co correspondente anexo sobre sinalización horizontal, vertical,...¿ti que crees que é máis útil para a empresa que leva esa contrata, metelo na Lei de estradas que vai manexar ou na Lei de normalización que non vai manexar? Nun negociado calquera que vai tramitar unhas obras ¿qué cres que van mirar á hora de facer a convocatoria, a Lei de estradas ou a Lei de normalización? Persoalmente, aínda que non é un asunto que teña claro, penso que é moito mellor que en todas as leis sectoriais importantes se inclúan as leis de usos lingüísticos e que ademais para isto, na Consellería haxa un responsable deste tipo de cuestións que teña poder para controlalas, e que obrigue ó seu cumprimento tanto á Administración coma ós cidadáns. Pero isto é unha hipótese e estou disposto a abandonar a miña posición se alguén me dá un argumento máis sólido.

É que eu creo que a sistemática legal é a sistemática legal, é dicir, que a todos nos gusta ter unha biblia e aí recollidos tódolos sacrosantos mandatos que temos que manexar pero na práctica non é así.

M.B.

Ben, eu opino coma ti que é mellor, efectivamente, que estea disposto en leis restrinxidas no seu ámbito, pero a outra posibilidade, que non nega a lexislación nos ámbitos máis reducidos, podería considerarse como unha rede que recollese todos os casos nos que sabemos que consciente ou inconscientemente se obvian os aspectos lingüísticos.

X.C.A.

Si, a técnica da redundancia que tamén, como vimos, se dá nalgúns casos non é unha boa técnica lexislativa. É dicir, dedicarse a repetir cousas que xa están establecidas tampouco é un bo sistema. Ti podes facer unha lei de normalización lingüística xeral, podes desde logo perfeccionar a actual en cousas que daquela non se preveron ou que agora teñen máis importancia, ou en cousas nas que se avanzou menos, pero tampouco debes dedicarte a meter o mesmo artigo coa mesma expresión en tres leis diferentes porque non é necesario.

O que hai que ter claro é que a Lei de normalización lingüística ten que sentar criterios xerais e definir certas prioridades ou cubrir cousas que escaparon, e o resto cada lei reguladora de cada sector de actividade debe definir os criterios que quere que se utilicen. Se o obxectivo é introducilo aí, pois haberá que introducir cláusulas que permitan desenvolver programas de introducción. Se o obxectivo é romper inercias ou barreiras, pois haberá que rompelas, e haberá que meter un artigo dinamiteiro, cousa que ás veces sucede. A Lei de uso do galego nas entidades locais é unha mala lei vista desde fóra pero foi unha lei utilísima porque botou abaixo unha ferramenta que ía facer que todos os secretarios da vella garda, que daquela eran moitos máis ca hoxe, se negasen a que houbese actas en galego, nin ningún papel en galego. É unha Lei moi curiosa que se presenta no Parlamento Galego nos dez días que transcorren entra a publicación dun regulamento estatal que di que absolutamente todas as actas e todos os papeis teñen que estar en castelán e, se se quere, fáiselle tamén unha copia en galego. Iso cambiouse vinte e tantos días despois, vía corrección de errores, o cal é unha loucura. Só existe un precedente deses, e é como chegou Francisco Franco a ser xefe do Estado; o decreto que aprobou a Xunta militar era que era xefe de Goberno, e seu irmán polo medio meteuille unha corrección de errores, gracias á cal chegou a caudillo, senón tería que pegarse cos demais xenerais. Iso sucedeu historicamente. No caso do Decreto este, houbo moita bulla -en Vigo, Redondela, presentaramos mociones dicindo que considerabamos aquilo nulo e non o íamos aplicar- Ben, pois neses vinte días ata que sae a corrección de errores preséntase no Parlamento Galego unha proposición que di todo o contrario, que as actas dos plenos, comisións informativas, comisión de goberno, etcétera, hai que facelas en galego e, se quere ademais alguén facelas en castelán, que as faga, e a Comunidade tiña competencia para iso e por casualidade saíu adiante, porque a verdade é que non o contabamos,

pero era nos últimos días do goberno tripartito e o PSOE votou en contra e o resto da cámara votou a favor. Que, efectivamente, unha lei dese tipo se se quere facer sería tiña que ter máis extensión, ter unha proposta antes, pois será así se a presenta o goberno non se é unha medida de reacción fronte a algo que se nos viña enriba que supuña tirar todo o noso traballo pola borda, que foi a realidade dos feitos. E aínda así, gracias a esa Lei empezou por primeira vez a tomarse en serio a cuestión da formación do persoal dos concellos e en moitos sitios, por aquela fe na lei da que falaba ó principio decidiuse que había que redactar os documentos en galego. Isto ocorreu, non é brillante pero esa medida si que ía contra un mal moiísimo peor, inequivocadamente.

Alberte González Montañés

Eu quixera que fixeses unha reflexión sobre algo do que falabas, as leis omisivas e estas leis que supuxeron retrocesos ¿qué mecanismos pode haber por parte da sociedade para intentar frear iso? Quero dicir, por exemplo, o Consello da Cultura Galega, ou algunas asociacións civís poderían ter algúna posibilidade de reaccionar fronte a iso?

X.C.A.

Si, o Consello da Cultura Galega aparte dos informes que se lle pidan, ou sexa de actuar a petición da Xunta de Galicia, pode emitir informes por propia iniciativa. Sabedes que hai unha Lei de iniciativa popular que salvo nas cuestións de Facenda e así, permite cun número razonable –ben, subiron catro veces o que se propuña inicialmente– presentar unha proposta de lei que o Parlamento está obrigado alomenos a discutir, e por aí poderíase proponer modificar o que fose. Pero é que ademais o que me di a min a práctica é que tanto para proponer unha revisión do panorama lexislativo actual, coma para as novas leis que se van discutiendo, que é onde hai que facer o seguimento, non é nada difícil entrar a falar cos distintos grupos parlamentarios, o cal por outra parte é normal en todo o mundo. Os grupos de interese, e é evidente que a xente que traballa en servizos de normalización, éo, non no mercado da venda do petróleo, pero si no que é o seu traballo profesional e o seu interese cívico, poden presentar propostas, emendas, etcétera. É dicir, eu tampouco analicei o feito igualmente lamentable de que sobre a cuestión da lingua non exista un debate non xornais, nin de que se trate dentro das cuestións culturais. Ou sexa o mesmo esquema, de lingua como cuestión do subsector cultura e varios funciona tamén no esquema de organización parlamentaria e eu creo que non é iso, é outra cousa.

Existen unha chea. Por exemplo, queremos controlar o feito da deriva que hipoteticamente nos parece demencial da Escola Galega de Administración Pública, que fai todos os seus cursos en castelán, incluso con xente que só con que lle dixesen alí que, por favor, os cursos en galego, estaban en galego, algúns deles galeguistas non practicantes, recoñecidos, públicos e notorios. Queremos denunciar iso, temos os datos, ou ben que a súa política de publicación é nove libros en castelán que non nos interesan para nada e un en galego e de tiraxe máis curta porque non se manda ás universidades. Pois podes desde pedir a dimisión ata denunciar que está incumprindo a súa Lei de funcionamento. E estou poñendo a EGAP como exemplo hipotético, ou a Academia Galega de Seguridade ou o que fose. Ten a obriga de contestar no Parlamento, é máis, contesta. Se ti denuncias o feito de que se está incumprindo un artigo porque a súa política de publicacións e de formación en xeral non ten en conta o deber da EGAP, contéstache, e é máis, en canto fagas saír o escrito, vai cambiar de actitude, e se sae na prensa máis, pero ese xa é outro tema e a miña fe nese elemento é moi limitada.

O que si está claro é que temos que acostumarnos tamén ás posibilidades que nos ofrece o vivir nunha sociedade democrática, que tampouco é unha inversión de tempo nin de esforzo enorme facer un seguimento deste tipo de cousas que están pasando, nin é tan complicado nin é tempo perdido. A mínima acción de elaborar uns indicadores ou unha avaliación a exemplos como os que estamos comentando aquí se o fas formalmente vai cambiar o panorama, porque ó día seguinte sabe que ten un problema e eu creo que ese tipo de cousas hai que facelas. Coa maior das cordialidades. É máis, se non se fai iso é que estamos desperdiçando as nosas

posibilidades de intervención, porque desde logo a outra parte fai iso, en sentido contrario. A ver os farmacéuticos agora, e por outra parte é normal, xa que un pode comprender que queiran seguir co seu "negocio" que lles vai ben, coa súa cota de mercado. Ben pois nós queremos máis cota de mercado para o galego.

(...)

Eu quería preguntar se coa creación do consorcio se poderían romper esas dinámicas que ti aplicabas por exemplo ó equipo de normalización da universidade, que actuou sobre todo no que é a Administración, ou dos consellos de normalización dos centro que están fundamentalmente dinamizando o que son as actividades lingüísticas pero despois non rompen o que é a docencia que segue sendo maioritariamente en castelán. Quería saber se o consorcio aparte de aglutinar a todos os normalizadores e normalizadoras da lingua ou equipos, ou servicios lingüísticos, poderá incidir sobre iso.

X.C.A.

Depende de cómo se configure o consorcio, que pode incluír especificamente ás universidades, en determinado sentido, eu creo que non todo, porque se entrase todo o que é o esquema de órganos previstos en educación para a normalización lingüística ía crear distorsión no asunto. A cuestión da educación con tódolos seus valores e problemas engadidos, ía pesar máis có resto do mundo, é unha cuestión cuantitativa, porque é un subsector especial. Poderíase incluír a universidade e nese caso está claro que habería que traballar nese ámbito. Podería non incluírse os servicios lingüísticos da universidade e propoñerse unha actuación nese sentido. Ningún che garante nin cal é o programa que se vai desenvolver, nin cales van ser a prioridades, nin sequera que a extensión sexa unha ou outra. É dicir, podes montar un consorcio entre Política Lingüística e esta Administración nova, paralela, enésima comarcal, da Lei de desenvolvemento comarcal e incluír dentro deses organismos as funcións en materia de política lingüística, é unha hipótese perfectamente posible. Pódese montar un consorcio, un pouco no sentido do que falaba aquí o director-xerente do Consorcio de Cataluña, ou sexa basicamente entre Comunidade Autonómica e Corporacións Locais, ou sexa, que hai moitas hipóteses, por iso digo que consorcio, ¿con que perfís?, ¿sobre que bases? Porque o problema que existe é que ás veces ti estás nunha determinada institución que ten unha determinada regulación, ás veces, digamos que non moi completa en materia de política lingüística, que ten unha inercia na que ti entraches dando bandazos, porque a administración aparte das normas que saen nos boletíns, ten unha especie de regras paralelas, inercia, rutinas, e mecanismos diferentes do consignado no organigrama que hai que entender, supoño que iso pasouvos a todos. Igual o xefe formalmente é un pero quen move os asuntos é outra persoa, etcétera, e ese tipo de cousas hai que ilas descubrindo para non meter o zoco. Se ti estás, non loitando individualmente, senón cun apoio superior, vas ter unha cobertura maior. Se tes que te meter nunha historia na que xa se meteu outra xente e podes acceder a ese coñecemento e experiencia, vas aforrar moito tempo e vas ter unas posibilidades de acadar o éxito moito maiores, e un apoio garantido.

Tamén ten outro tipo de riscos, porque tendo en conta que os servicios lingüísticos, en xeral, están cubertos por filólogos, a deriva corporativa tamén é problemática pero iso ímolo deixar aí.

Neves

Eu quería facer unha pregunta en relación cos cursos de linguaxe xurídica destinados ós funcionarios e funcionarias da Administración de Xustiza. Todos os anos vense repetindo o mesmo e é que eles veñen desmotivados por moitísimas razóns, pero unha delas é que aínda na hipótese de que estivesen a favor de empregar o galego no seu traballo, non poden, porque o xuíz ou o secretario xudicial de quen dependen, evita que a normalización se produza nese xulgado. Entón eu quería preguntar se coa lei na man, eles poden facer uso dese dereito lingüístico.

X.C.A.

A reposta é que dependendo do funcionario ou funcionaria de que estamos falando. Hai traballo que depende da iniciativa de cada un e hai outro que depende xerarquicamente de algúen. É dicir, hai campos nos que ti podes exercer plenamente a túa liberdade lingüística e hai outros nos que estás obrigado. Quero dicir que se no procedemento do que estamos falando aínda que ti non teñas o poder de disposición sobre cal é a lingua que se utiliza, se unha das parte o pide, si, non só tes o dereito senón que tes o deber. En todo caso é unha pregunta na cal a resposta non está no texto estricto da Lei que non che vai resolver este tipo de casos, está en como inicias un proceso dese tipo. E iso tennos pasado a todos, no propio concello noso aparece algúen de vez en cando que se queixa porque o seu xefe dille que faga todo en castelán. Pode ser un cavernícola, ou un racial tradicional, ou destes de novo ingreso, que os hai agora e que intenta restablecer a limpeza idiomática do asunto. Pois depende do contexto, normalmente, nós estamos nunha situación un pouco más consolidada e o que pode facer e aguantar e dicirle que lle poña iso por escrito. Pero ten que saber que ten unha rede por detrás apoiádoo porque de non ser así, hai que pensalo moito e preparar unha estratexia antes de actuar. Pero iso pasounos a todos. Cando eu entrei a traballar en Santiago, que foi o primeiro sitio no que redactei un escrito en galego, porque foi o primeiro que fixen, dixéronme: "*si persiste en su actitud aténgase a las consecuencias*". Ben, eu tiña certa liberdade porque era técnico, e persistín na miña actitude pero con ameaza de expediente todos os días.

Anexos

Anexo I

Oficialidade lingüística e deber de coñecemento:

Os requirimentos idiomáticos na selección do persoal e na provisión de postos de traballo nas Administracións públicas na xurisprudencia do Tribunal Constitucional e do Supremo.

"Os funcionarios que se designen para actuar na Rexión deberán acreditar coñecementos de lingua galega".

(art. 4º, parágrafo cuarto, do Estatuto de 1936).

O Tribunal Constitucional (T.C.).

A Lei orgánica e de harmonización do proceso autonómico, LOHAPA, a Sentencia 76/1983 do T.C. e a Lei do proceso autonómico.

As leis de normalización lingüística vasca, catalana e galega de 1983 e as Sentencias 82, 83/ e 84/1986 do T.C.

O art. 34 da Lei da función pública catalana e a sentencia 46/1991 do T.C.

O Tribunal Supremo (T.S.).

- Primeira etapa: negación.
- Segunda etapa: mérito xeral e esixibilidade excepcional.
- Terceira etapa: esixibilidade xeral proporcionada.
- Consideracións finais.

Que o despregue dos efectos da declaración de oficialidade dunha lingua e a súa normalización son un proceso é unha evidencia, que todo cambio se confronta a resistencias de intereses opostos é unha obviedade e, en xeral, como é sabido todo "cambio" implica pequenos avances só perceptibles cunha certa perspectiva.

Neste sentido, imos analiza-lo papel -negativo- de filtro ou control das instancias xudiciais principais en relación coas decisións (normativas ou administrativas) das institucións das comunidades autónomas con lingua oficial propia, en canto ós requisitos lingüísticos establecidos para as persoas que queren traballar nas administracións que actúan nestas comunidades.

Complementariamente, estes pronunciamentos xurisprudenciais teñen un contido positivo (crean dereito) definindo criterios xurídicos, pero tamén políticos, nesta materia.

Comezaremos por ve-la evolución dos pronunciamentos do Tribunal Constitucional, (T.C.) en tres etapas sucesivas:

(1981-1986) A Sentencia 76/1983. Recurso previo de inconstitucionalidade sobre a LOHAPA.

Recordemos que o art. 32.2. da Lei orgánica e de harmonización do proceso autonómico (LOHAPA) regulaba a provisión de vacantes nos postos de traballo transferidos ás comunidades autónomas mediante a transferencia de funcionarios do Estado e, en concreto, que “na provisión de... vacantes, nas CC.AA. onde exista, ademais da lingua oficial do Estado, outra lingua oficial, a Administración do Estado deberá ter en conta este feito, en función da implantación real desta”.

Na súa sentencia, o T.C. declarou inconstitucional este último inciso.

Contra a LOHAPA recorren os lexislativos e os executivos vasco e catalán e un grupo de deputados do Congreso.

As alegacións presentadas ó art. 32.2. recóllese nos antecedentes 49.b.2º (CA vasca) e 53 (avogado do Estado).

É no fundamento xurídico 42, onde o T.C. se ocupa desta cuestión nos seguintes termos:

“Unha interpretación sistemática... leva, por unha parte, a consideralo coñecemento da lingua propia da comunitade como un mérito... pero, por outra, a atribuírille o deber de coñecemento da lingua á Administración autonómica no seu conxunto, non individualmente a cada un dos seus funcionários, como xeito de garanti-lo dereito a usala por parte dos cidadáns...” “A valoración relativa deste mérito... non ten o seu fundamento na implantación real da lingua en cuestión, senón na necesaria garantía do dereito a usala...”.

Podemos tirar de aquí tres elementos significativos:

- carácter territorial da oficialidade (fronte á “implantación real”).
- dereito de uso e garantía institucional deste dereito (consideración como mérito).
- opción polo bilingüismo dos servicios fronte ó bilingüismo dos axentes (que parece quedar excluído nesta interpretación que o T.C. fai).

Para situámonos no contexto histórico, debemos lembrar que a LOHAPA, cualificada como unha “reforma encubierta da Constitución” non foi un proxecto lexislativo illado, daquela tamén se presentou un proxecto de lei de principios para a harmonización das disposicións normativas das Comunidades Autónomas (Boletín Oficial das Cortes do 12 de maio de 1981) cos seus artigos sobre (a restriccción do) uso das linguas cooficiais na Administración e o ensino (art. 3 e 4), chamóuselle por iso a “pequena LOHAPA”.

No que quedou da LOHAPA ó final -a L.12/1983, do proceso autonómico- a regulación desta cuestión recóllese no art. 25.1.a. con idéntico texto, agás o inciso final anulado.

Posteriormente promulgáronse a L. 30/1983 de medidas para a reforma da función pública (art. 19.1. “Nas convocatorias para acceso á función pública, ás Administracións públicas no respectivo

ámbito das súas competencias, deberán preve-la selección de funcionarios debidamente capacitados para cubri-los postos de traballo nas comunidades autónomas que gocen de dúas linguas oficiais”) e a L. 14/1986 xeral de sanidade (art. 84.4. “Nas comunidades autónomas con lingua oficial propia, no proceso de selección de persoal e de provisión de postos de traballo da Administración sanitaria pública, terase en conta o coñecemento de ámbalas linguas oficiais por parte do citado persoal, nos termos do artigo 19 da Lei 30/1984”) que tratan tamén desta materia.

(1986-1991) As sentencias 82, 83 e 84 de 1986. Recursos de inconstitucionalidade contra as Leis de normalización lingüística vasca, catalana e galega.

O goberno central recorreu contra diversos preceptos destas tres leis, de entre eles cabe salientar para o asunto que nos ocupa, o 14 da Lei vasca (fundamento xurídico 14 da STC 82/1986) sobre a progresiva euscarización do persoal da Administración na CA.

O citado fundamento xurídico di que:

“... de acordo coa obriga de garanti-lo uso das linguas oficiais polos cidadáns e co deber de protexer e fomentar o seu coñecemento e utilización, nada se opón a que os poderes públicos prescriban... o coñecemento de ambas linguas para acceder a determinadas prazas... ou que, en xeral, se considere como un mérito entre outros...”.

“En definitiva, o emprego do éuscaro implica a provisión dos medios necesarios, e entre eles, a presencia de persoal vascoparlante, tanto na Administración da Comunidade Autónoma... como na periférica do Estado...”.

Operando sobre o dito na S. 76/1983, esta sentencia vai algo máis alá, no sentido de eliminar restriccións específicas e , sobre esa base, admite xa a dobre consideración como mérito xeral e como esixencia particularizada.

Recordémo-lo que din os apartados 1 e 2 do art. 11 da Lei 3/1983 de normalización lingüística galega:

“1. Co fin de facer efectivos os dereitos recoñecidos no presente título, os poderes autonómicos promoverán a progresiva capacitación no uso do galego do persoal afecto á Administración pública e ás empresas de carácter público de Galicia.

2. Nas probas selectivas que se realicen para o acceso ás prazas da Administración autónoma e local consideraranse, entre outros méritos, o grao de coñecemento das linguas oficiais, que se ponderará para cada nivel profesional”.

Na sentencia 214/1989, do 21 de decembro, que resolve os recursos de inconstitucionalidade (dos parlamentos e gobiernos catalán e galego) contra a L. 7/1985, de bases do réxime local, trátase tamén da cuestión da valoración do coñecemento do idioma do país en relación cos funcionários de habilitación nacional (secretarios, interventores e tesoureiros).

O Parlamento de Galicia argumentou, acertadamente, sobre a importancia deste coñecemento (Antecedente 2.B.p.), a Asesoría Xurídica do Goberno galego trata cuestións lingüísticas (Antecedente 5. D.d. e n.), o Parlamento catalán faino tamén (Antecedente 8.f.) así como a Generalitat (Antecedente 11.r.). A defensa do avogado do Estado recóllese no Antecedente 14.G.c.

Os fundamentos xurídicos 25 e 26 desta Sentencia reproducen teses recollidas nas sentencias 76/1983 e 82/1986, desestiman as pretensións destas dúas comunidades autónomas de ter intervención nos baremos de méritos aplicables porque as súas leis de normalización lingüística “vinculan plenamente ás Administracións locais”, ás que lle corresponde “atender expresamente ó mandato normativo de garanti-lo uso da dúas linguas oficiais”.

Resulta obvio dicir que a C.A. vasca non recorreu por mor do réxime especial recollido para o País vasco na Disposición Adicional Segunda (parágrafos 7 ó 9) da citada L.7/1985.

A regulamentación estatal xeral para a Administración periférica do Estado nas Comunidades Autónomas con lingua oficial propia (País Vasco, Cataluña, Galicia, C. Valenciana e I. Baleares) non foi más alá, áinda, que os criterios desta etapa da xurisprudencia do T.C.

A Orde do Ministerio para as Administracións Públicas do 20 de xullo de 1990, logo de expoñelas dúas posibilidades: determinación dos postos de traballo para os que se requira o coñecemento da lingua propia ou valoración deste coñecemento como mérito de carácter xeral, articula a seguinte regulación:

- As delegacións do goberno teñen que elaborar anualmente un informe sobre a cuestión e remitírllelo ós departamentos ministeriais.
- Os departamentos ministeriais, sobre a base do informe devandito, determinarán os postos de traballo para os que resulte preceptivo o idioma propio da comunidade, que se incluirá como requisito nas relacións de postos de traballo.
- Nos concursos para a provisión de postos de traballo con funcións ou tarefas de información ó público, recepción e rexistro de documentos, xestión con proximidade e frecuente relación co público e aquellas para as cales o coñecemento da lingua constitúa un factor relevante, a valoración do coñecemento da lingua oficial propia ten que incluírse como mérito específico.
- A acreditación dos coñecementos lingüísticos levarase a cabo mediante títulos ou diplomas de centros públicos competentes ou institucións privadas homologadas (e en determinados casos mediante entrevista).
- Tamén se prevé a programación e realización coordinada de cursos de formación lingüística en cada comunidade con lingua propia, con preferencia para o persoal que desempeñe os postos de traballo con perfís lingüísticos máis definidos (xa sinalados).

Hai algúns antecedentes concretos de normativa estatal sobre provisión de postos de traballo (concursos de traslados) en casos específicos nos que se consideraron os coñecementos das linguas propias: o R.d. 1062/86 do 26 de maio (art. 7.4.) para sanitarios locais e a O.M. do 3 de outubro de 1986 (art. 3) para o profesorado non universitario.

A Sentencia 46/1991. Recurso de inconstitucionalidade contra a Lei de función pública catalana.

O artigo 34 desta Lei remataba así: "no proceso de selección deberá acreditarse o coñecemento da lingua catalana na súa expresión oral e escrita", e este foi precisamente o obxecto do recurso, polo que este caso e esta sentencia se ocupan do núcleo da cuestión que estudiamos (possibilidade de establecer como criterio xeral o bilingüismo dos axentes):

O T.C. di que subxacen dúas cuestións:

Se a esixencia do coñecemento da lingua para o ingreso da función pública significa un factor de discriminación (igualdade das e dos cidadáns).

Se o requisito de coñecemento lingüístico é contrario ó principio de mérito e capacidade (igualdade no acceso á función pública).

E conclúe que o réxime de cooficialidade lingüística non contradí o principio de igualdade dos españois en todo o territorio nacional (que non é de uniformidade) e que o coñecemento da lingua propia forma parte do "mérito e capacidade", non é un requisito externo ós coñecementos e capacidades esixibles para o acceso e o exercicio da función pública, que debe acreditarse e valorarse "en relación coa función que se desempeñará", "en función do tipo e o nivel da función ou posto", e non "de maneira irresponsable ou desproporcionalada".

Ó desestimar este recurso o T.C. conclúe unha evolución que vai desde o sostemento do criterio do bilingüismo dos servicios ó do bilingüismo dos axentes, cunhas notas caracterizadoras ou limitativas (proporcionalidade e racionalidade) que son de aplicación a calquera outro mérito ou requirimento.

Como consecuencia desta sentencia, o Parlamento de Galicia decidiu modifica-la Lei da función pública, mediante a Lei 8/92 que lle deu ó artigo 33 unha nova redacción.

A versión inicial (da L. 4/1998 da función pública de Galicia) era a seguinte:

"Para garanti-lo dereito dos administrados ó uso do galego nas súas relacións coa Administración pública no ámbito da comunidade autónoma, nas probas selectivas que se realicen para o acceso ás prazas da Administración autónoma terase en conta o coñecemento da lingua galega".

A nova e profusa redacción, expresamente fundada na exposición de motivos da Lei modificatoria, na STC 46/1991, é esta:

"Para darré cumprimento á normalización do idioma galego no campo da administración pública en Galicia e para garanti-lo dereito das e dos administrados ó uso do galego nas relacións coa administración pública no ámbito da comunidade autónoma e a promoción do uso normal do galego por parte dos poderes públicos de Galicia, que determina o art. 6.3. da Lei de normalización lingüística, nas probas selectivas que se realicen para o acceso ás prazas da administración autonómica terá que demostrarse o coñecemento da lingua galega".

Fronte ó criterio de esixencia xeral recollido en leis como a galega e a catalana citadas, noutros casos optouse por asumi-los criterios derivados de anteriores pronunciamentos xurisprudenciais, así, e por exemplo, no art. 17 da lei foral, navarra, do éuscaro establecése que para garanti-lo exercicio deste dereito (ó uso do castelán e o éuscaro) as administracións públicas de Navarra poderán: "a) especificar na oferta pública de emprego en cada caso as prazas para acceder ás cales sexa preceptivo o uso do éuscaro, b) valorar como mérito o coñecemento do éuscaro nas convocatorias para o acceso ás demais prazas".

A cuestión da determinación das prazas que requiren o coñecemento da lingua propia cooficial tamén deu lugar a unha discusión xurisprudencial sobre se tal esixencia tiña que establecerse con carácter previo ou podía decidirse na propia convocatoria do procedemento selectivo.

A última das nosas leis que regulan cuestións de función pública, a L. 5/1997 da Administración local de Galicia, contén a seguinte regulación:

Art. 245.6. "Nos sistemas de selección que se realicen para o acceso ás prazas da administración local terá que demostrarse o coñecemento da lingua galega".

Tamén os arts. 240.3. e 7.3. desta lei se ocupan desta cuestión.

Lembremos que, áinda que non conteña ningunha mención expresa, a L. 10/1996 establece que as entidades, fundacións e sociedades vinculadas ás Administración terán que axusta-la súa actuación en materia de persoal... ós principios básicos que regulan a función pública" (art. 1).

A seguir examinámo-la percepción diferenciada do Tribunal Supremo (T.S.) en relación con estas materias, tamén en tres etapas, ligadas ás que xa expuxemos do T.C. pero con notables trazos propios, máis "resistentes" a acepta-las consecuencias da oficialidade das linguas propias nos seus máis mínimos efectos.

Negación

Nunha primeira etapa, os pronunciamentos do T.S. non deixan nin unha pequena fenda á consideración como mérito do coñecemento das linguas oficiais propias, nin sequera con

exercicios voluntarios, non eliminatorios... similares ós normais empregados para lingua estranxeira; mostra desta etapa son as seguintes sentencias.

STS. (Sala 3º, Ar. 205) do 25-1-1984: concurso-oposición libre da Deputación Foral de Guipúscoa na que se puntuaba o coñecemento do éuscaro (xefe do Servicio de Extinción de Incendios).

Estima o T.S. que "... calquera concursante que non domine o éuscaro está en peor situación que os falantes deste idioma... discriminando ós que falan a lingua oficial de España...", sen que "... poida ser óbice que o exercicio do éuscaro non sexa obrigatorio..." e "sen que sexa de recibo tampouco que se compare a puntuación... polo coñecemento dos idiomas francés, alemán ou inglés...".

En definitiva para o T.S. "esta situación creba o principio de igualdade... para todos aqueles que non sexan falantes do éuscaro" que son discriminados no seu dereito de acceso á función pública.

Con estes razonamentos, calquera valoración (áinda nun exercicio voluntario e non obrigatorio) do coñecemento do idioma propio sería inconstitucional, sen máis.

STS. (Sala 3ª, Ar. 2443) do 3-5-1984: concurso-oposición da Deputación Foral de Araba no que se puntuaba o coñecemento do éuscaro (enxeñeiro industrial).

Este recurso, tamén promovido polo Colexio Oficial de Enxeñeiros Industriais de Madrid, é ben semellante no suposto (proba voluntaria, non eliminatoria, consideración do éuscaro e outros idiomas non oficiais...) e no pronunciamento do tribunal, que considera que é "tratamento desigual... a puntuación concedida ó coñecemento do éuscaro fronte a quen soamente fala castelán". A única diferencia é que ademais o T.S. condena á Administración nas custas procesuais.

STS. (Sala 4ª, Ar. 2567) do 13-4-1984: convocatoria dunha praza de auxiliar administrativo do Concello de Lesaka, recorrida polo Goberno Civil. Esixía o coñecemento do éuscaro "a nivel de conversación" o que se estima que afecta a materia da competencia do estado e constitúe infracción manifesta de lei, ademais de infrinxi-lo principio de igualdade interpretado conforme ás declaracions e tratados internacionais en materia de dereitos humanos.

STS. (Sala 3ª, Ar. 4608) do 27-9-1984; convocatoria de 4 prazas de técnicos de xestión, cun exercicio eliminatorio de catalán; recurso do Colexio de Enxeñeiros.

A Sala tivo a ocorrencia de invocar a Ulpiano e xurisprudencia de 1924 e 1940 na súa sentencia, pero a base fundamental da súa argumentación é que, como o deber de coñecemento só se predica do castelán na Constitución, non pode aplicarse a outro idioma (áinda que sexa oficial).

Outras sentencias refírense ós funcionarios docentes, ó profesorado, particularmente curiosa é a referida ó dos profesores da Escola de Idiomas de Barcelona: STS (Sala 3ª, Ar 4937) do 1-10-1984, outras do mesmo teor sobre persoal docente son as do 16-12-1985 e 11-6-1986.

STS. (Sala 3ª Ar. 4931) do 28-6-1984: convocatoria do Concello de Bilbao, recurso do Colexio de Enxeñeiros, puntuación do coñecemento do éuscaro (proba voluntaria).

Igual cás anteriores.

STS (Sala 3ª, Ar. 1478) do 28-3-1985. Convocatoria dunha praza de enxeñeiro industrial do Concello de Bilbao, cun exercicio voluntario. Recurso do Colexio de Enxeñeiros.

O T.S. revoga a sentencia favorable da A.T. e reitera as súas teses nun breve texto que resume todos os esforzos argumentais: non vale que o exercicio sexa voluntario e non eliminatorio, non

vale o que din a Constitución e o Estatuto, non vale que si se concede puntuación por acreditar o coñecemento do inglés ou que a puntuación polo éuscaro sexa relativamente pequena.

Unha das últimas manifestacións desta etapa foi a STS (Sala 4 , AR. 2295) do 28-2-1986 sobre unha convocatoria de cinco prazas de auxiliares do Concello da Coruña (na etapa anterior á do actual primeiro rexedor), que tamén viu anulado o acordo do uso do galego nas actas municipais por outra sentencia do TS do 12-3-1984, (Ar. 1288).

O exercicio obrigatorio neste caso era unha dobre traducción do castelán ó galego e viceversa, o recurso proviña do avogado do Estado e a Audiencia Territorial desestimárao.

O TS sobre a base dunha mestura descriptiva, con verdades de pé de banco e de teoría política sobre o "proceso histórico-secular" acepta a apelación e bota abaixo o acordo municipal (sobre coñecementos dos dous idiomas oficiais).

Mérito xeral e esixibilidade excepcional

Só despois da aprobación das leis de normalización e, especialmente, da STC 82/1986, o T.S. cambia a súa liña xurisprudencial; agora nas súas sentencias invoca a crecentemente e resolve sobre a base dos seus fundamentos:

STS 23-9-1986 (Sala 3ª): convocatoria da Deputación de Biscaia, recurso do Colexio de Enxeñeiros, exercicio voluntario de éuscaro.

O T.S. anula a sentencia da AT de Bilbao favorable ós recorrentes e declara que o acordo se axusta a dereito.

STS 4-3-1987 (Sala 5ª): convocatoria da Deputación de Araba, exercicio voluntario de traducción ó éuscaro; recurso do Colexio de Enxeñeiros.

O T.S. desestima o recurso.

STS. 16-2-1988 (Sala 4ª): convocatoria do Concello de Santurzi, valoración do éuscaro como mérito, recurso do avogado do Estado.

O T.S. anula a sentencia da AT de Bilbao que estimaba o recurso, dándolle a razón ó Concello.

STS. 16-4-1988 (Sala 4ª): convocatoria do Goberno Vasco, recurso do avogado do Estado. Esta sentencia ten unha fundamentación especialmente coidada.

STS 12-5-1988 (Sala 4ª): convocatoria de promoción interna do Concello de Santurzi, exercicio voluntario de éuscaro, recurso do avogado do estado.

O T.S. revoga a sentencia da Audiencia e confirma o acordo municipal.

STS 17-5-1988 (Sala 4ª): convocatoria da Deputación de Biscaia, exercicio voluntario, recurso do avogado do Estado.

O T.S. desestima o recurso e insiste na distinción entre prazas para as que é preceptivo o dominio do idioma propio e consideración como mérito con carácter xeral.

STS. 3-9- 1988 (Sala 4ª): convocatoria de letrado asesor do Concello de Durango, consideración do éuscaro como mérito, recurso do avogado do Estado.

O T.S. desestima o recurso.

STS. (Sala 3ª) do 20-11-1990: Concello de Galdakao, convocatoria de praza da policía municipal, recurso do avogado do Estado.

Baséase na STC 82/1986 e introduce os criterios de valoración racional e relación coa especialidade das prazas ou postos convocados, cunha teorización curiosa sobre tres subfranxas de niveis de coñecementos.

STS. 29-11-1988 (Sala 4^a) do 7-12-1988: convocatoria de selección de persoal da Deputación Foral de Biscaia, exercicios voluntarios de idiomas.

Recorre o avogado do estado, e o T.S., tomando como base tamén a STC. 82/1986, desestima o recurso e engade que a actuación da Administración do Estado "está... incorrendo en discriminación, xa que fai de peor condición a lingua vasca, que é oficial... que o inglés ou o francés que non só non son linguas oficiais... senón que son linguas estranxeiras e para as que tamén se prevé un exercicio voluntario e non eliminatorio que, sen embargo, non se impugna... Por iso amósase unha ausencia total de sensibilidade fronte ó feito xurídico dunha pluralidade lingüística constitucionalmente recoñecida e protexida..., o que non é lóxico... é ver ilegalidade en que unha rexión bilingüe trate de fomenta-lo coñecemento da súa lingua propia e oficial...".

Obviamente, tras este reproche ó recorrente, e como consecuencia desta nova liña argumental, desestima o recurso.

Esixibilidade xeral proporcionada

Despois de moitas outras sentencias, a do 18-4-1995 (referida a unha oposición do Concello da Estrada) consolida a liña xurisprudencial anterior, fai unha sistematización da evolución seguida polo T.C. e o T.S. e avanza un paso máis, incorporando xa os criterios da STC. 46/1991, co que se admite xa non só a consideración como mérito e a esixencia para casos concretos, senón a posibilidade da esixibilidade xeral razoable e proporcional: "a normalidade" fronte á negación ou a excepcionalidade anteriores.

O caso estudiado era o do acordo plenario de 1989 de convocatoria dunha oposición para policía municipal que incluía un cuarto exercicio obligatorio de traducción, sen diccionario, dun texto ó galego.

O avogado do Estado foi quien recorreu este extremo e o Tribunal Superior de Xustiza de Galicia desestimouille o recurso, fundado en que tal acordo ía en contra do principio de igualdade no acceso á función pública.

A sentencia do TS resume no seu texto a evolución (os cambios) da xurisprudencia do T.C. e do propio T.S. nestes supostos (con certa xenerosidade na consideración dos seus primeiros pronunciamentos, todo hai que dicilo), dende o frontal rexeitamento de calquera proba eliminatoria de coñecemento do idioma propio, pasando pola admisión excepcional para determinadas prazas polas súas especialidades, ata a admisión da súa esixibilidade xeral tendo en conta o nivel da función ou posto que se vaía desempeñar (proporcionalidade).

Nos considerandos da sentencia do TSX de Galicia recóllese amais da existencia de normas específicas de aplicación (a L. 5/1988 sobre o uso do galego como idioma oficial polas corporacións locais, a nova redacción do art. 33 da Lei da función pública de Galicia consonte á L. 8/1992) o pleno arraigo do galego no Concello estradense, o contacto constante dos gardas municipais cos ciudadáns galegofalantes e, xa que logo, que "só se cumplirán satisfactoriamente as funcións de garda municipal por quen garanta coñece-las dúas linguas oficiais" e o carácter plenamente "razoable e proporcionado" da proba para a finalidade perseguida".

Entre as sentencias más recentes podemos citar a STS do 16 de xuño de 1997 (Sala 3^a, AR. 5264) sobre unha convocatoria de once prazas de auxiliares administrativos (do ano 1986), das cales en catro se requiría o coñecemento do éuscaro.

O recurso do avogado do Estado baséase en dous argumentos: a vella ladaña de que a esixencia do coñecemento da lingua propia supón a vulneración do principio de igualdade (art. 14e 23.2 CE) que o T.S. desestima invocando a "marcada evolución" da súa xurisprudencia e máis da do T.C. e que a esixencia do coñecemento do éuscaro para determinadas prazas (de acordo co previsto no art. 14.2. da Lei de normalización vasca) tiña que ser acordada nun acto ou disposición anterior e diferente ó da convocatoria. Tamén aquí o T.S. desestima tal pretensión ó considerar igualmente lóxico que tal decisión se adopte antes ou na propia convocatoria.

Consideracións finais

Como vimos de ver, a maior parte da xurisprudencia ocupouse de acordos das administracións vascas a instancia do Colexio de Enxeñeiros Industriais de Madrid e logo -e máis indiscriminadamente- dos avogados do Estado.

A consolidación das novas liñas do T.C., a partir das citadas sentencias 82/1986 e 46/1991 e, posteriormente e con atraso, o cambio de liña do T.S. produciu, entre outros benéficos efectos, o da diminución de recursos nestas materias.

O último reducto das teses anteriores do TS constitúeno as sentencia (do 25.04.95 e 7. 11.95) sobre a valoración do idioma propio na provisión de postos da carreira xudicial e dos secretarios xudiciais. Persisten neste enclave corporativo o manexo simplista do principio de igualdade, a negación práctica do carácter preferente dos méritos lingüísticos consonte ó establecido no (noso) Estatuto e unha notable confusión entre funcións decisorias e administrativas, lingua e dereito civil especial....

A interiorización das teses negadoras, ou defensoras de que a avaliacián do coñecemento do idioma propio só pode levarse a cabo con exercicios voluntarios e non obrigados, chegou a tan pintoresco extremo no noso país que a Dirección Xeral de Administración Local e Gobernación (da Consellería da Presidencia da Xunta de Galicia) requiría o 21 de marzo de 1986 ó Concello de Catoira para que anulase o exercicio de redacción en galego incluído nunhas probas selectivas para auxiliares administrativos.

O curioso do caso é que a Dirección Xeral de Administración Local (do Ministerio de Administración Territorial) tiña aprobado unha Resolución do 16-1-1981 no que se prevía a avaliacián do coñecemento dos idiomas propios na selección do persoal ó servizo das entidades locais.

Como ben se ve, a declaración de oficialidade dunhas linguas antes proscritas (galego, vasco e catalán) é un acto formal que implica necesariamente un complexo e traballoso proceso de adaptación, de efectividade.

Dous campos clave nunha primeira etapa deste proceso son os relativos ó ensino (xeneralización do ensino da lingua propia no sistema educativo xeral) e á administración (dotación de funcionarios que coñezan e usen a lingua antes excluída, en todos os ámbitos institucionais actuantes na C.A.).

No caso da Administración, que é o que estudiamos, o proceso de desenvolvemento e aplicación foi lento nos campos das administracións autonómicas e locais (por falta de vontade política e polo obstrucionismo inercial ou ideolóxico do sistema xudicial), no campo da administración periférica do "Estado" e no xudicial o proceso vai a paso de boi áfunda hoxe. De feito, a xurisprudencia do T.S. sobre o persoal xudicial é na actualidade unha illa dos seus "vellos tempos" en relación con todo o persoal das administracións públicas, combinada cunha amalgama co "indiscutible mérito da antigüidade" e co coñecemento do dereito autonómico reducido ó "especial ou foral", de difícil dixestión e nada exemplar técnica normativa.

A isto hai que lle engadi-la evidencia de que estamos a tratar das probas selectivas posteriores á declaración de oficialidade dos nosos idiomas, en verbo de todo o persoal que xa ingresara con anterioridade (reciclaxe, provisión de postos de traballo...) as cousas son áinda máis complicadas.

ANEXO II

O marco xurídico do uso dos idiomas oficiais na Administración de xustiza

Índice

- Estatuto de Autonomía para Galicia (EAG)
- Lei de normalización lingüística (LNL)
- Sentencia 84/1986 do Tribunal Constitucional (TC) sobre o art. 7 da LNL
- Lei orgánica do Poder Xudicial (LOPX)
- Sentencia 56/1990 do TC sobre o art. 321 e outros da LOPX
- Lei de demarcación e planta xudicial
- Regulamentos da carreira xudicial, secretarios xudiciais, e oficiais, auxiliares e axentes da Administración de xustiza
- Lei de axuizamento civil (LAC)
- Lei procesual militar
- Dereito a intérprete
- Outras cuestións: linguaxe xurídica, textos legais...

Este traballo é unha aproximación ó marco legal que rexe en canto ó recoñecemento do dereito a emprega-lo idioma galego nas actividades xudiciais.

Pretendemos con el explica-lo despregue dos efectos do recoñecemento da oficialidade do noso idioma propio neste ámbito, como superación da situación anterior de discriminación e proscrición.

Todos sabemos que o cambio de regulación nunha materia é unha condición imprescindible, pero non abonda en por si soa para creba-las inercias que a situación anterior xerou.

Así, unha cousa é o dereito como “posibilidade de” e outra o exercicio cotián, o uso normal dese dereito, velaí o noso obxectivo.

Obxectivo que require dunha planificación para crear un contexto favorable ó uso do galego e para poñer a disposición das e dos cidadáns e dos e das profesionais privados, ou ó servicio da administración, os medios necesarios para o correcto uso (textos legais, modelos de documentos, programas informáticos, formación...).

Todo isto é preciso, pero tamén o é a vontade das persoas para exercer con plenitude a súa cidadanía e contribuír á recuperación do noso patrimonio colectivo; este traballo pretende ser unha parte da nosa alícuota en tal proceso.

“A Constitución no seu art. 3.2 remite ós estatutos de autonomía das comunidades con lingua de seu distinta do castelán a decisión sobre a declaración da oficialidade dessa lingua e sobre o seu réxime xurídico. Á súa vez, os estatutos concretan esa remisión constitucional mediante preceptos, situados nos títulos preliminares, nos que, logo de efectua-la declaración da oficialidade da lingua da comunidade e reitera-la do castelán, lingua oficial común, inclúen un mandato dirixido ás correspondentes institucións autonómicas de goberno para que adopten as medidas necesarias cara a asegura-lo coñecemento de ámbolos dous idiomas e garanti-la plena igualdade verbo dos dereitos e deberes lingüísticos das e dos cidadáns, así como o uso normal e oficial das linguas oficiais”.

(Texto recollido do fundamento xurídico 3. da sentenza 87/1977, do 24 de abril, do Tribunal Constitucional).

A Lei orgánica 1/1981 do Estatuto de autonomía para Galicia (EAG) contén, ademais da norma xeral do seu artigo 5, por remisión do art. 3.2. da CE, un artigo, o 25, que alude á cuestión da lingua propia en relación co persoal xudicial:

“Na resolución dos concursos e oposicións para prove-los postos de maxistrados, xuíces, secretarios xudiciais, fiscais e tódolos funcionarios ó servizo da administración de xustiza, será mérito preferente a especialización no dereito galego e o coñecemento do idioma do país.”

A xeneralidade desta norma inclúe:

Todo o persoal xudicial, tanto xuíces e maxistrados coma persoal ó servizo da Administración de xustiza e, mesmo, fiscais.

Os procedementos de selección (“oposición”) e os de provisión de postos de traballo.

O mérito enunciado cualifícase como “preferente” (o que tamén se fai no art. 26 para notarios e rexistradores) e ten un dobre contido, a “especialización” no dereito galego (sen distinguir, público e privado) e o “coñecemento” do galego.

Os artigos 25 e 26 do EAG, como sinala Puig Salellas, non teñen parangón, na súa consideración do mérito lingüístico, con ningún outro estatuto pola súa amplitud; só o art. 35.3 do Estatuto vasco é comparable pero cun ámbito persoal ben menor.

O antecedente destes artigos é o que se prevía, para todos os funcionários que traballasen en Galicia, no estatuto galego da segunda república que, como é sabido, foi plebiscitado pero non chegou a ter vixencia.

Na Lei 3/1983, de normalización lingüística (LNL), é fundamental nesta materia o artigo 7:

“No ámbito territorial de Galicia, os cidadáns poderán utilizar calquera das linguas oficiais nas relacións coa administración de xustiza.

2. As actuacións xudiciais en Galicia serán válidas e producirán os seus efectos calquera que sexa a lingua oficial empregada. En todo caso, a parte ou interesado terá dereito a que se lle entere ou notifique na lingua oficial que elixa.

3. A Xunta de Galicia promoverá, de acordo cos órganos competentes, a progresiva normalización do uso do galego na administración de xustiza”.

Os dous primeiros parágrafos deducen ou recollen dídas das notas características inherentes ó recoñecemento da (nova) oficialidade do noso idioma propio: o dereito ó uso e a ser atendido en calquera instancia dentro do ámbito territorial da oficialidade e a plena validez e eficacia de calquera actuación no idioma propio.

O terceiro parágrafo é un mandato, dos que forman parte da función de impulso ou normalización, dirixido á Xunta de Galicia, pero tamén ós demais órganos competentes en materia de administración de xustiza para supera-la situación de partida (uso nulo do galego, cando menos nos niveis formais) e facer real o uso do galego no ámbito xudicial: isto é, normalizalo, en concertación e progresivamente.

O art. 11.3 desta lei reitera, sen maiores concrecións, o disposto nos arts. 25 e 26 do EAG, para asegura-la cualificación lingüística do persoal xudicial que preste os seus servicios en Galicia.

O art. 7 da nosa LNL foi un dos impugnados, polo goberno central, no recurso de inconstitucionalidade que imos analizar.

A tese do avogado do Estado era que o art. 7 invadía a competencia estatal exclusiva en materia procesual nos seus apartados 1º e 2º.

A defensa do Parlamento galego, amais de sinala-la coincidencia co art. 9 da LNL catalana (contra o que non se recorreu), dicía que o que se establece é unha simple concreción do derecho dos cidadáns galegos a usa-la súa lingua. A do goberno galego defendía que a competencia da regulación lingüística afecta, loxicamente tamén, ós actos procesuais, que neste sentido o art. 601 da Lei da axuizamento civil (LAC, na formulación súa daquela) debía estimarse derrogado e que “a futura lexislación procesual do Estado non poderá conculca-lo derecho público subxectivo ó uso do galego”.

O T.C., no fundamento xurídico 3º da sentencia 84/1986, do 26 de xuño, estima que o art. 7 “limítase a declara-las consecuencias que inmediatamente se derivan do derecho ó uso da lingua establecido no art. 5 do EAG” sen regular nada relativo ó derecho procesual nin imponer obriga ningunha do uso do galego á Administración de xustiza e, xa que logo, desestima o recurso verbo deste artigo.

O voto particular que se formulou a prol da incompetencia da C.A. para a regulación contida no art. 7 da LNL, resalta o seu “contido idéntico” ó do art. 231 da LOPX, o cal non é exactamente certo pois mentres o art. 7 da LNL é exquisitamente igualitario, o art. 231 da LOPX regula de diferente modo o uso xudicial do castelán (par. 1º) e o do galego e os outros idiomas propios (par.2º).

A simultaneidade e a complementariedade das tres sentencias do T.C. sobre as tres leis de normalización (vasca, catalana e galega) fai que sexa precisa unha lectura conxunta do citado art. da LNL galega co art. 9 da LNL vasca e co fundamento xurídico 11 da STC 82/1986 sobre este.

Como xa se indicou, e sorprendentemente, o precepto equivalente da LNL catalana non foi impugnado e na sentencia do T.C., do 23 de xuño de 1988, sobre a LNL balear tampouco se trata desta cuestión.

A Lei orgánica L/1985, do 1 de xullo, do poder xudicial (LOPX) regula a cuestión das linguas no seu art. 231, nos seguintes termos:

“1. En tódalas actuacións xudiciais, os xuíces, fiscais, secretarios e demais funcionarios de xulgados e tribunais usarán o castelán, lingua oficial do Estado.

2. Os xuíces, maxistrados, fiscais, secretarios e demais funcionarios de xulgados e tribunais poderán usar tamén a lingua oficial propia da comunidade autónoma, se ningunha das partes se opuxese, alegando desconecemento dela que puidese producir indefensión.

3. As partes, os seus representantes e quen os dirixan, así como as testemuñas e peritos, poderán utilizar a lingua que sexa tamén oficial na comunidade autónoma no territorio da cal teñan lugar as actuacións xudiciais, tanto nas manifestacións orais coma escritas.

4. As actuacións xudiciais realizadas e os documentos presentados no idioma oficial dunha comunidade autónoma terán, sen necesidade de traducción ó castelán, plena validez e eficacia. De oficio procederá á súa traducción cando deban producir efectos fóra da xurisdicción dos órganos xudiciais sitos na comunidade autónoma con lingua oficial propia coincidente. Tamén se procederá á súa traducción cando así o disponan as leis ou a instancia de parte que alegue indefensión.

5. Nas actuacións orais, o xuíz ou o tribunal poderá habilitar como intérprete a calquera persoa coñecedora da lingua empregada, previo xuramento ou promesa daquela”.

Témonos ocupado xa dos antecedentes deste texto legal (en *Lingua e Administración*, núm. 4), os Proxectos de lei de 1980 e 1983 que esixían que cando se presentase un escrito nunha lingua oficial diferente do castelán, acompañábase tradución castelá, e do informe do Consello Xeral do Poder Xudicial ó proxecto, que deu lugar ó texto legal actual, informe notablemente restrictivo en relación coa plena oficialidade das linguas propias.

No que é o texto vixente, produciuse unha modificación no parágrafo 4, que foi obxecto dunha nova redacción pola Lei orgánica 16/1994, no seu artigo 8, no sentido de eliminar a posibilidade de que as traducións previstas ó final do texto se fixaran “por mandato do xuíz” e substitúese este suposto polo que agora figura: “cando así o disponan as leis”; trocase pois un suposto subxectivo por outro máis obxectivo.

Sobre a alegación de indefensión (por desconecemento da lingua propia) e os límites ó seu uso “instrumental” (ou fraudulento), pode verse a sentencia do Tribunal Supremo do 20 de maio de 1996 que non acepta a alegación de indefensión por terse dictado a sentencia apelada en lingua galega, polo seu carácter oficial e por non ter sinalado tal circunstancia con anterioridade (RX 3880). No sentido contrario a STS do 15 de abril de 1997 (RX 3956) no que é o letrado quen demanda a traducción (e non a interesada) e se acolle a súa alegación de indefensión.

A LOPX contén algunas regulacións adicionais en materia lingüística:

- No art. 110.2.h que lle atribúe ó Consello do Poder Xudicial a potestade regulamentaria en materia de valoración como mérito preferente da lingua e dereito propios nas prazas xudiciais.
- No art. 313.2.g, consideración nas comunidades autónomas con lingua e dereitos propios, do seu coñecemento como mérito, nos concursos para a provisión de maxistrados.
- No art. 341, valoración como mérito do coñecemento do idioma propio da comunidade na provisión das prazas de presidentes de tribunais superiores e audiencias destas comunidades e previsión do desenvolvemento regulamentario como mérito preferente.
- No art. 431.2.f, preferencia do coñecemento da lingua e dereito propios como mérito na provisión temporal de vacantes nestas comunidades.
- No art. 471, valoración como mérito do coñecemento da lingua oficial propia nos concursos para a provisión de prazas de persoal ó servizo da Administración de xustiza (secretarios, forenses, oficiais, auxiliares e axentes xudiciais...) nestas comunidades.

A LOPX foi obxecto de catro recursos de inconstitucionalidade, por parte do Parlamento e Goberno catalán e os Gobernos vasco e galego.

O art. 321 foi dos impugnados polo Parlamento catalán (v. Antecedentes 1.g “oficialidade residual e de segundo grao, conculta o principio de igualdade do castelán e do catalán”), pola Xunta de Galicia (v. Antecedentes 3.d “establece un idioma para os funcionários e outro para os administrados... na C. A. de Galicia existen dous idiomas oficiais, un deles resulta polo tanto excluído. Descoñece as regulacións autonómicas sobre este punto -LNL- e... deixa á vontade dunha das partes o cumprimento da obriga de utilizar o idioma oficial..., falta de competencia estatal... exclusión tácita que entraña unha desigualdade de trato... o art. 231 é... discriminatorio para determinados cidadáns...”) e polo Goberno Vasco (Antecedentes 4.j “non se acomoda ás esixencias que derivan do art. 3 da Constitución e dos arts. 6 e 9 do estatuto... considera o uso do éuscaro como mera posibilidade..., oficialidade residual e de segundo grao”).

O avogado do Estado na súa defensa (Antecedentes 10.h.) remítense ás súas teses anteriores en materia lingüística.

A argumentación do Tribunal Constitucional nos fundamentos xurídicos 40 e 41 da súa sentencia, do 29 de marzo de 1990, remítense ó exposto nas súas sentencias sobre as leis de normalización vasca, catalana e galega e vén dicir que:

Non existe competencia exclusiva, senón concorrente, na regulación das linguas e, xa que logo, o Estado pode regula-la lingua procesual na Administración de xustiza no exercicio da competencia derivada do art. 149.1., 5º e 6º, da CE.

Non se vulnera o marco definido polo bloque de constitucionalidade en materia lingüística porque o castelán sexa a lingua xeralmente usada no ámbito da Administración de xustiza. Tampouco se vulnera o dereito a usa-la lingua propia da comunidade, nin a posición de igualdade das dúas linguas oficiais porque ó anuda-lo dereito a non sufrir indefensión coa obriga de coñecemento do castelán se conclúa a obriga do uso do castelán para o persoal xudicial (esta liña argumental do T.C., característica dunha etapa dos seus pronunciamentos en materia lingüística, foi abandonada e superada posteriormente polo propio T.C.).

Tamén teñen un notable interese os fundamentos xurídicos 45 e 46, referidos á valoración como mérito preferente nos concursos, oposicións e nomeamentos para o persoal xudicial do coñecemento do dereito e a lingua propia da comunidade. No noso caso o art. 25 do EAG establece esta previsión e a LOPX nuns dos seus artigos ignora absolutamente tal mérito, e noutras o mérito perde a consideración de preferente.

O primeiro que o Tribunal Constitucional aclara é que a expresión "dereito galego" se refire a toda a produción normativa da C.A. e non só ó "dereito civil especial".

A seguir, o T.C. interpreta que o mérito preferente non é de aplicación ó ingreso na carreira ou corpo xudicial (selección), senón no acceso ás prazas ou postos (provisión) nos territorios autonómicos e que neste sentido a LOPX e os estatutos de autonomía deben interpretarse e aplicarse conjuntamente, e compleméntanse.

Ó final o determinante, apunta o T.C., será o desenvolvemento regulamentario previsto no art. 341.1 da LOPX.

E en consecuencia o T.C. desestima o recurso en relación coas regulacións lingüísticas contidas na LOPX.

Ten certo interese compara-la regulación do art. 231 da LOPX de 1985 para os procesos xudiciais coa contida no art. 36 da L. 30/1992 para os procedementos administrativos.

Neste sentido, estes dous artigos (231 da LOPX e 36 da LRXPAC) teñen uns contidos semellantes:

Un criterio xeral de uso do castelán para todo o territorio estatal, que se desdobra nun mandato absoluto para os territorios onde só o castelán é lingua oficial e naqueloutros onde se recoñeceu o carácter oficial do idioma propio nunha serie de regras diferenciais.

Neste segundo suposto (territorios con dobre oficialidade lingüística, como é o caso de Galicia) tanto o persoal xudicial como os cidadáns e en xeral tódolos operadores xudiciais e intervenientes poden usa-la súa lingua con plena validez.

A conveniencia ou necesidade de traducción cínguese a dous supostos, o de alegación de descoñecemento e indefensión e o de extraterritorialidade (para actuacións fóra do territorio da comunidade autónoma).

Obviamente a carga da traducción correspónelle á Administración, nunca ós cidadáns.

O correlato lóxico do dereito das e dos cidadáns a emprega-lo idioma propio é o deber do persoal xudicial (e do conxunto de operadores xurídicos) de manexar este instrumento de traballo para atender e respecta-lo seu dereito. A tal finalidade responden a xeneralización do ensino no sistema educativo, a consideración como mérito na provisión de postos de traballo e a disposición dos medios necesarios para a normalización do uso (publicación de leis,

creación de gabinetes de normalización, dotación de cursos...), sen embargo e como veremos, a situación cínguese á valoración do coñecemento dos idiomas propios, na provisión das prazas da Administración de xustiza, coa antigüidade e co coñecemento do dereito civil especial e foral e polo mantemento por parte do T.S. nesta cuestión de criterios xa desbotados en relación cos requisitos lingüísticos do persoal ó servicio de tódalas Administracións públicas.

A valoración do coñecemento do idioma propio (xunto coa especialización no "dereito civil especial ou foral") para a provisión das prazas de presidente do TSX nas comunidades autónomas nas que se dean, recóllese tamén no art. 32 da L. 32/1988 de demarcación e planta xudicial.

Por acordo do 25 de febreiro de 1998, do Pleno do Poder Xudicial, (BOE do 6 de marzo) modificouse o Regulamento 1/1995, do 7 de xullo, da carreira xudicial, dándolle unha nova redacción ó seu título III: "Da valoración do idioma e do dereito civil especial ou foral como mérito preferente nos concursos para órganos xurisdiccionais nas comunidades autónomas".

Trátase dun novo desenvolvemento dos arts. 341.2 e 110.2.h da Lei orgánica do poder xudicial que substitúe á anterior regulación (acordo do Pleno do CXPX do 23.10.91, que desenvolve regulamentariamente o art. 341.2. da LOPX, suspendido por auto do 15.01.92 e finalmente anulado por STS do 25.04.95).

O que o T.S. fixo foi:

- Negarle facultades ó CXPX na acreditación do coñecemento dos idiomas.
- Considerar excesiva a valoración establecida anteriormente.
- Ligar, en certo xeito, o coñecemento do idioma e do dereito civil especial e ambos á antigüidade, como un elemento complementario pero non determinante.

A nova regulación do CXPX establece os correspondentes baremos, por equiparación coa antigüidade, e inclúe unha disposición adicional que prevé, ós dous anos de vixencia do novo texto, a actualización dos baremos establecidos.

O R.d. 429/1988, do 29 de abril, que aprobou o Regulamento orgánico do corpo de secretarios xudiciais, no seu art. 33.7 estableceu a valoración do coñecemento das linguas oficiais propias das comunidades autónomas, nos concursos para a provisión de vacantes nelas (por equiparación á antigüidade).

A STS do 7 de novembro de 1995 (RX. 8131) ó se pronunciar sobre esta cuestión no seu fundamento xurídico 12, estima que houbo extralimitación no exercicio da potestade regulamentaria en relación co art. 471 da LOPX, porque a avaliación deste mérito pode ser "determinante na adxudicación no cargo" e como "a antigüidade é ... o elemento determinante da resolución de concursos", pois considera que se contraviña o principio de igualdade no acceso ós cargos públicos.

Unha regulación similar contense no Regulamento orgánico dos corpos de oficiais auxiliares e axentes da Administración de xustiza (RD 2003/1986, do 19 de setembro, art. 51.5).

Na Lei de axuizamento civil (LAC) podemos salienta-lo disposto nos artigos:

"601.-Todo documento redactado en calquera idioma que non sexa o castelán irá acompañado da súa traducción e de cadansúa copia. Esta traducción poderá facerse privadamente. Neste caso, se algunha das partes a impugnase dentro dos tres días seguintes, manifestando que non a ten por fiel e exacta, remitirase o documento á interpretación de linguas para a súa traducción oficial.

En canto ós documentos redactados no idioma propio dunha C.A., rexeranse polo que dispón a LOPX.

657.- Se algunha testemuña non entende ou non fala o idioma español será interrogado por medio de intérprete nomeado na forma disposta para os peritos".

A nova redacción do art. 601 foi introducida pola L.34/1984 do 6 de agosto, que modificou extensamente a LAC.

Como queira que esta reforma da LAC é anterior á promulgación da LOPX á que se remite) esta situación prevíuse na Disposición Transitoria 4^a da L.34/1984 que di:

"Ata a entrada en vigor da LOPX os documentos redactados no idioma propio dunha comunidade autónoma, só deberán ser traducidos ó castelán se as actuacións teñen lugar ou han ter efectos fóra do seu territorio, e cando así o acorde o xuiz ou tribunal ou cando o pida algúns das partes que alegue indefensión".

A redacción orixinal do art. 601 da LAC de 1881 era idéntica á actual no seu primeiro apartado, a única novidade é a introducción do parágrafo final (tratamento diferenciado dos idiomas propios das comunidades autónomas e a remisión ó art. 231.4 da LOPX).

A modificación do art. 601 da LAC o que supón é pasar dunha regulación na que se consideraba a calquera outro idioma diferente do castelán (sen distinguir) como non oficial, non válido en por si, e xa que logo alleo ou estranxeiro a outra nova regulación na que o réxime dos idiomas propios das comunidades autónomas, recoñecidos tamén como oficiais pasa do estatuto de non oficialidade (asimilación coas linguas estranxeiras) ó de oficialidade (asimilación co castelán, no ámbito territorial da comunidade autónoma).

O art. 657 non foi modificado.

Recordemos que a LAC é supletoria das leis de procedemento laboral (D.A.) e da xurisdicción contencioso administrativa..., pero ó actuar por remisión á LOPX non introduce ningunha normación especial.

Na Lei 2/1989, do 13 de abril, procesual militar, regúllase esta materia no art. 71:

"En tódalas actuacións xudiciais, os membros dos órganos xudiciais militares e os da fiscalía xurídica usarán o castelán, lingua oficial do Estado.

As partes, os seus representantes e quen os dirixan, así como as testemuñas e peritos poderán utilizar, ademais do castelán, a lingua oficial da C.A. no territorio da cal teñan lugar as actuacións xudiciais, tanto nas manifestacións orais como nas escritas. Se algúns dos intervinientes nas actuacións mencionadas alegase non coñece-la lingua propia da C.A., advertirao previamente para os efectos de que o órgano xudicial habilite como intérprete a calquera persoa coñecedora da lingua empregada, previo xuramento ou promesa daquela.

As actuacións xudiciais realizadas e os documentos presentados no idioma oficial dunha C.A., dentro do seu territorio terán plena validez e eficacia. Non obstante, procederse de oficio á súa traducción ó castelán".

Esta lei recoñece tamén o carácter oficial dos demais idiomas españois (aínda que só pasivo para os xuíces e fiscais militares, eliminando así calquera asomo de posibles "ámbitos exentos" da plenitude da territorialidade da oficialidade recoñecida ás linguas propias), só engade no seu último parágrafo un elemento diferencial: o da traducción sistemática de oficio, que non afecta ós ciudadáns.

Lembremos que nos anteproxectos e proxectos da LOPX que se discutiron a partir de 1980, e ata a súa versión final, prevíase a obriga dos ciudadáns e as partes de acompañar con calquera escrito presentado en galego..., a súa traducción ó castelán. Afortunadamente este non foi o resultado final, como xa vimos.

Sobre a cuestión do dereito a un intérprete para os procesados, testemuñas... que non entenden ou falen o idioma, podemos ver:

Que o Tribunal Constitucional, en diversas sentencias (sentencias 74/1987, 71/1988...) ten establecido unha interpretación moi ampla deste dereito, aplicable a estranxeiros que non comprendan ou falen castelán, e a españois que non o coñezan suficientemente, na liña xa fixada polo Tribunal Europeo de Dereitos Humanos.

Lei de axuizamento civil: art. 657

Lei de axuizamento criminal, artigos 398, 440, 441e 443. 520.2.e., 711, 785.1º.

Convenio de Roma (do 4-11-1950, ratificado por España: BOE 10-10-1979) para a protección dos dereitos humanos e das liberdades fundamentais, art. 6.3.e, "todo acusado ten... os seguintes dereitos:... a ser asistido gratuitamente por un intérprete, se non comprende ou non fala a lingua empregada na audiencia".

Pacto internacional dos dereitos civís e políticos (do 19-11-1996, ratificado por España: BOE 30.04.97) art. 14.3.f.

A interpretación más restrictiva dáse na sentencia do TC 30/1986 do 20 de febreiro, nuns recursos de amparo no que se alegaba non poder utilizarlo éuscaro perante o Tribunal Supremo, cunha lectura ben estricta do art. 3.1. da C.E., na que se chega a dicir (FX ..4º) que "se... se producise unha diminución na súa defensa ó descoñecer o idioma (castelán) deberase a unha ignorancia indebida" En idéntico sentido a Sent. do TC 2/1987 do 21 de xaneiro.

Á parte do previsto no art. 231.5. da LOPX (intérpretes habilitados) existe no dereito español a figura dos "intérpretes xurados" regulada en normas históricas (como a Orde do 4 de outubro de 1563 nas audiencias ou a Real Orde do 8 de maio de 1843: Secretaría de Interpretación de Linguas no Ministerio de Asuntos Exteriores e intérpretes xurados que actúan fóra da capital do estado). Na actualidade rexe o R.d. 2555/1977 que regula a Oficina de Interpretación de Linguas (que non lles presta servicios ós particulares) e os intérpretes xurados, como profesionais liberais que teñen que superar unhas probas para obteren un nomeamento oficial e seren inscritos nun rexistro público e levan a cabo traduccións con carácter oficial.

Unha Circular do Consello Xeral de Poder Xudicial do 23 de marzo de 1984 estableceu a preferencia destes intérpretes nas actuacións xudiciais.

Sinalemos tamén determinados aspectos relacionados coa materia que estudiamos:

Na fixación e no desenvolvemento da linguaxe técnica xurídica e administrativa ten unha importante misión a Escola Galega de Administración Pública, conforme ó disposto na súa lei (4/87) de creación, no seu artigo 3.5, (actualmente artigo 3.i, consonte á nova redacción da Lei 10/89 que modifica a anterior).

Verbo da disponibilidade de textos legais en galego, as normas da comunidade autónoma publicanse no Diario Oficial de Galicia nos dous idiomas (en edicións separadas a partir de xullo de 1984, no que se abandonou o absurdo criterio da dobre columna), ademais as leis galegas publicanse en castelán no BOE (art. 13.2. do EAG).

No tocante á legislación estatal só nos últimos tempos se produciu algúns avance por medio de normas como o R.d. 489/1997, o art. 6.3 da L.1/1998, e a publicación dunha edición especial do BOE en galego.

No ano 1984 a Xunta de Galicia e a Presidencia do TSXG asinan un convenio para a normalización lingüística no ámbito xudicial; nel prevíase crear un gabinete de traducción e asesoramento lingüístico na sede deste órgano xudicial.

Creouse logo outro gabinete lingüístico na Audiencia Provincial de Pontevedra e en xuño de 1993 nas de Lugo e Ourense.

Asináronse despois unha serie de convenios ou acordos de cooperación entre a Xunta de Galicia e a Presidencia do TSXG (o 8 de abril de 1994) para a normalización lingüística neste ámbito.

A partir de 1992 e tamén mediante acordos co Consello Xeral do Poder Xudicial organizaron cursos para tódalas persoas da Administración de xustiza.

A Consellería de Xustiza vén publicando un "Boletín de Información na Xustiza" con modelos de documentos....

Na regulamentación da Comisión Coordinadora para a Normalización Lingüística prevese como unha das súas finalidades a de promover e potenciar o uso da lingua galega, e especialmente o "impulso da progresiva normalización do uso do galego na Administración de xustiza mediante convenios cos órganos correspondentes" (art. 4.3. do D. 221/90).

Por acordo entre a Xunta e o TSXG creouse a Comisión para a Normalización Lingüística no ámbito da Xustiza, que se constituíu o 4 de xuño de 1990.

No tocante ó uso da lingua propia polos colexios oficiais ("administración corporativa" conforme á doutrina tradicional), unha interesante sentenza do T.S. de marzo de 1996 (Rx. 2593) ocúpase da cuestión nas relacións entre o Colexio de Avogados de Barcelona e un colexiado "alérxico" ó catalán.

Como conclusións para o que agora interesa e en relación coa regulación do uso do noso idioma propio na Administración de xustiza, podemos resumi-las seguintes:

As e os cidadáns de Galicia teñen dereito pleno a utilizar o seu idioma propio en tódalas súas relacións cos órganos da Administración de xustiza radicados no territorio da comarca. Neste sentido calquera actuación oral ou escrita ten plena validez sen necesidade de traducción por parte da persoa interesada, o que inclúe ás partes, ós seus representantes e letrados, testemuñas, peritos....

De necesitarse a traducción dalgúnha actuación oral ou documento, esta debe realizarla a Administración de xustiza. A traducción só procede nos casos previstos legalmente.

As partes ou interesados teñen dereito a seren atendidos ou notificados no seu idioma propio.

Na provisión de postos de traballo da Administración de xustiza en tódolos órganos xudiciais radicados en Galicia (tanto dos correspondentes á carreira xudicial -xuíces e maxistrados- como do persoal ó servizo da Administración de xustiza -secretarios, oficiais, auxiliares e axentes-) o coñecemento do idioma propio é considerado como mérito, co carácter de preferente.

Amais do ensino do idioma propio no sistema educativo xeral, existen cursos de formación de lingua galega para funcionarios da Administración de xustiza que convoca e imparte a Xunta de Galicia, a través da Dirección Xeral de Xustiza e en colaboración coa Dirección Xeral de Política Lingüística. Cursos estructurados en tres niveis: básico, medio e de especialización, que se convocan e desenvolven desde comezos de 1991.

Nos principais órganos xudiciais do país existen tamén gabinetes de traducción ou normalización, creados por medio de convenios coa Xunta de Galicia.

Infelizmente, non existe ainda un plan de normalización no ámbito xudicial e xurídico, igual que non o hai con carácter xeral.

En todo caso, tal vez a conclusión más evidente, que se deriva dos textos que vimos de expoñer e comentar é a do carácter de proceso ou progresividade dos avances no recoñecemento legal (con atrancos e contradiccións) do noso idioma, neste e noutros ámbitos. Obsérvese:

- No ano 1978 apróbase a Constitución que prevé, no seu art. 3.2, que as outras lingua españolas (diferentes do castelán) serán tamén oficiais nas respectivas comunidades autónomas de acordo cos seus estatutos.
- No 1981 apróbase a Lei orgánica do Estatuto de autonomía para Galicia, que no seu artigo 5 desenvolve o mandato constitucional e reconoce a plena oficialidade do idioma galego.
- No ano 1983 apróbase a Lei de normalización lingüística que xa fai explícita a oficialidade e o mandato normalizador en relación coa Administración de xustiza en Galicia.
- No ano 1984 modifícase a Lei de axuizamento civil, concretamente o art. 601, diferenciando así o réxime dos idiomas propios das linguas estranxeiras.
- En 1985, e despois de varios proxectos e emendas enormemente restrictivas, cando non negadoras, da oficialidade plena das linguas propias, apróbase a Lei orgánica do poder xudicial que no art. 231 contén unha regulación xeral do uso das linguas oficiais na Administración de xustiza.

Esta regulación, criticada polas tres comunidades autónomas históricas nos seus recursos de inconstitucionalidade, é validada polo Tribunal Constitucional en 1990 que, entre outras cousas, se pronuncia a prol da interpretación e a aplicación conxunta e complementaria da LOPX e os respectivos estatutos de autonomía.

A partir de aí, van adecuándose os contidos doutras leis procesuais e substantivas, tamén non sen vaivéns normativos ou xudiciais, como o Regulamento da carreira xudicial, e vanse desenvolvendo actuacións e iniciativas, certamente sen unha visión de conxunto, para a (re) introdución do galego no ámbito xudicial, como en calquera outro, cara a acadar un uso normal, que é bastante máis que a súa despenalización ou legalización, andaina na que queda moito por facer.